

• • • • •

2011 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Hyvinkää

Tilaajavastuulaki ja sen valvonta - ongelmat erityisesti työehtosopimuksen noudattamisen valvonnassa

Marjo Juntunen
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Tammikuu 2011

Marjo Juntunen

Tilaajavastuulaki ja sen valvonta - ongelmat erityisesti työehtosopimuksen noudattamisen valvonnassa

Vuosi	2011	Sivumäärä	59
-------	------	-----------	----

Tämän opinnäytetyön aiheena on tilaajavastuulaki ja tilaajavastuulain valvonta. Opinnäytetyössä paneudutaan myös valvontatyössä esiintyviin ongelmiin noudatettavan työehtosopimuksen osalta erityisesti rakennuslalla. Opinnäytetyössä perehdytään lain valmistelulle asetettuihin odotuksiin, lain sisältöön, valvontatyötä tekevään valvontaorganisaatioon sekä valvontaprosessiin. Opinnäytetyön tarkoituksena on tältä osin toimia tilaajavastuulakiin perehdyttämisenä valvontatyön aloittaville työsuojeluviranomaisille.

Noudatettavan työehtosopimuksen osalta opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää valvontaan liittyviä ongelmia ja valvontaan kohdistuvia odotuksia sekä löytää mahdollisia muutosehdotuksia valvonnan tehostamiseksi.

Empiirinen osio perustuu haastatteluihin, asiakirjojen tutkimiseen, osallistuvaan havainnointiin ja omiin kokemuksiin. Haasteltavina oli Rakennusteollisuus RT ry:ssä ja Rakennusliitto ry:ssä toimivia henkilöitä sekä tilaajavastuuvalvontaa ja ulkomaalaisvalvontaa tekeviä työsuojeluviranomaisia. Käytännön tietoa urakkalaskennassa käytettävästä tuntihinnoittelusta saatiin rakennusalan yritykseltä sekä vertailutietoa Rakennusliitto ry:n keskipalkkatilastosta. Tutkimuksessa on hyödynnetty myös tilaajavastuutarkastuksilla tehtyjä havaintoja, tarkastuksista tehtyjä asiakirjoja sekä hallinto-oikeuden ratkaisuja.

Tilaajavastuulaki on ollut voimassa vuoden 2007 alusta. Laki on nyt syksyllä 2010 voimakkaassa muutospaineessa. Ulkomaisen työvoiman ja alihankinnan käytön voimakas lisääntyminen on aiheuttanut paineita valvonnalle työehtosopimuksen mukaisen palkan maksamisen varmistamiseksi ulkomaalaisille työntekijöille. Tämä opinnäytetyö pyrkii antamaan vastauksen mikä on tilaajavastuulain antama mahdollisuus nykyisessä muodossaan valvoa työehtosopimuksien noudattamista.

Asiasanat: tilaaja, sopimuskumppani, selvitys, valvonta, tarkastus, työehtosopimus, laiminlyönti, alihankinta

Marjo Juntunen

Act on the Contractor's Liability and supervision of the Act - the problems especially in the supervision of the collective agreement

Year	2011	Pages	59
------	------	-------	----

This thesis focuses on the Act on the Contractor's Liability and the supervision of the Act. This thesis explores also the problems associated with supervision of the applicable collective agreement compliance particularly in building branch. This thesis explains what expectations have set out for the Act preparation, the organization of the Act supervision and the supervision process. The aim of this thesis is also to orientate the new inspectors in Occupational safety and health authorities in the Regional State Administrative Agency for Southern Finland who supervise the Act on the Contractor's Liability.

This thesis explores also the problems associated with the supervision of the applicable collective agreement compliance and the expectations of the supervision to identify potential modifications to improve the supervision.

The empirical section is based on interviews, researched through own observations and experience. Also information from different documents was used. Responses to the research were received by interviewing experts of the Confederation of Finnish Construction Industries RT and Finnish Construction Trade Union. Also inspectors in Occupational safety and health authorities in the Regional State Administrative Agency for Southern Finland that supervise compliance with Act on the Contractor's Liability and foreign work force also interviewed. Practical information on pricing basis in contract calculation was received from a construction company and comparative data on average wages was received from the Finnish Construction Trade Union. The research has also benefited from the observations made in inspections, documents from inspections and the solutions of Administrative court.

The Act on the Contractor's Liability has been in force since 2007. The Act is now in the autumn of 2010 facing strong pressure for change. Foreign labor and the use of subcontractors have increased and this puts pressure on the supervision that the workers get the wage consistent with the applicable collective agreement. This thesis aims to give an answer to what is the Act on the Contractor's Liability opportunity in its current form to supervise with applicable collective agreement compliance.

Key words: contractor, partner, account, supervision, inspection, collective agreement, negligence, subcontracting

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Tilaajavastuulain valmistelu	9
2.1	Lain valmistelun taustat	10
2.2	Hallituksen esitys tilaajavastuulaiksi	13
2.3	Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnanmietintö	14
2.4	Eduskunnan käsittely, lain voimaan astuminen ja sen muutokset.....	15
3	Työsuojelun valvontaorganisaatio	15
3.1	Työsuojeluhallinto	15
3.2	Etelä-Suomen aluehallintovirasto (ESAVI) työsuojelun vastuu-alue	16
3.2.1	Toimintatavat ESAVI:n työsuojelun vastuualueella	17
3.2.2	Toiminnan suunnittelu	17
3.3	Tilaajavastuutiimi (TIVA-tiimi)	18
3.3.1	Tiimin toiminta ja toiminnan suunnittelu.....	19
3.3.2	Sidosryhmäyhteistyö	20
3.3.3	Viranomaisyhteistyö	20
4	Tilaajavastuulain sisältö	21
4.1	Tilaaaja käsitteenä.....	21
4.2	Milloin tilaajavastuulakia sovelletaan	21
4.3	Poikkeukset lain soveltamisessa	22
4.4	Tilaajavastuulain 5 §:n mukaiset selvitykset	22
4.4.1	Ennakkoperintä-, alv-velvollisten- ja työnantajarekisteriin kuuluminen	22
4.4.2	Kaupparekisteriote	25
4.4.3	Verojen maksaminen	26
4.4.4	Eläkevakuutus.....	27
4.4.5	Sovellettava työehtosopimus.....	28
4.5	Milloin tilaaaja voi jättää selvityksen tekemättä	28
4.6	Selvitysvelvollisuuden laiminlyönti	29
5	Tilaajavastuulain valvonta	30
5.1	Tarkastukset	30

5.1.1	Ennalta ilmoitetut tarkastukset	32
5.1.2	Ennalta ilmoittamatta tehtävät tarkastukset	32
5.1.3	Verottajan kanssa tehtävät yhteistarkastukset	33
5.1.4	Kirjalliset tarkastukset	34
5.2	Tarkastuksen asiakirjat	34
5.2.1	Tarkastuksen asialista	34
5.2.2	Tarkastuskertomus	35
5.2.3	Kuuleminen	36
5.2.4	Laiminlyöntimaksupäätös	37
6	Tilaajavastuutarkastuksen tuloksia	37
6.1	Selvitysvelvollisuudessa havaitut puutteet v. 2009	38
6.2	Kuulemiset ja laiminlyöntimaksupäätökset	39
7	Tilaajavastuulaki - työehtosopimuksen noudattamisen valvonta	40
7.1	Sopimuskumppanin esittämä selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta	41
7.2	Työehtosopimuksen yleissitovuus	41
7.3	Ongelmat sovellettavan työehtosopimuksen selvityksessä	42
7.3.1	Purkava ehto alihankintasopimuksessa	45
7.3.2	Työmarkkinajärjestöjen suositus harmaan talouden torjuntaan	47
7.3.3	Alihintainen alihankinta- tai vuokratyösopimus.....	48
7.4	Odotukset tilaajavastuuvalvonnalta	51
7.5	Muutosehdotukset valvontaan tilaajavastuulain osalta	52
7.6	Ulkomaalaisen työvoiman valvonta	53
7.7	Rakennusliitto ry:n tekemä valvontatyö	53
7.8	Johtopäätökset	54
8	Loppuyhteenveto	56

Laki- ja lyhennysluettelo

AKAVA	Akava ry
ALV	Arvonlisäverolaki 30.12.1993/1501
EK	Elinkeinoelämän keskusliitto
ESAVI	Etelä-Suomen aluehallintovirasto
HaO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
HL	Hallintolaki 6.6.2003/434
ILO	Kansainvälinen työjärjestö ILO
KHO	Korkein hallinto-oikeus
LSAVI	Lounais-Suomen aluehallintovirasto
MEK	Matkailun edistämiskeskus
RALA	Rakentamisen Laatu ry
SAK	Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
STTK	STTK Toimihenkilökeskusjärjestö
TEhtoL	Työehtosopimuslaki 7.6.1946/436
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
TES	Työehtosopimus
TSValL	Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta 20.1.2006/44
TTL	Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738
Tilaajavastuulaki	Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 22.12.2006/1233
TyEL	Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395
UlkomaalaisL	Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301
YSE	Yleiset sopimusehdot
YTJ	Patentti- ja rekisterihallituksen ja verohallinnon yhteinen yritystietojärjestelmä

1 Johdanto

Tilaajavastuulain tarkoituksena on edistää yritysten välistä tasavertaista kilpailua ja työehtojen noudattamista sekä luoda yrityksille ja julkisoikeudellisille yhteisöille edellytyksiä varmistaa, että niiden kanssa vuokratyöstä tai alihankinnoista sopimuksia tekevät yritykset täyttävät sopimuspuolina ja työnantajina lakisääteiset velvollisuutensa. Tilaajalla tarkoitetaan kaikkia elinkeinoharjoittajia, jotka ovat velvoitettuja tekemään kaupparekisterilaissa tarkoitetun perusilmoituksen elinkeinotoimintansa aloittamiseksi. Myös julkisyhteisöt, kuten valtio ja kunnat, ovat tilaajia tehdessään alihankinta- ja vuokratyösopimuksia. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on toimia oppaana uusille tilaajavastuutarkastajille tilaajavastuulain valmistelusta, lain sisällöstä ja valvonnasta. Opinnäytetyön empiirisessä osassa keskitytään valvonnan ongelmiin erityisesti liittyen sopimuskumppanin soveltamaan työehtosopimukseen. Tarkastelun kohteena on rakennusala. Tässä opinnäytetyössä todettu ei edusta välttämättä työsuojeluviranomaisen virallista kantaa.

Työskentelin projektisihteerinä suuressa rakennusliikkeessä lain astuessa voimaan. Valvoin työmaalla, että tilaajavastuulain mukaiset selvitykset tehtiin ja vastasin selvitysten säilyttämisestä. Lain voimaan tulo ei aiheuttanut suurta hämmennystä työmailla, koska Elinkeinoelämän keskusliitto EK ja Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry olivat jo ennen tilaajavastuulain voimaan tuloa tehneet yleissopimuksen, joka sisälsi määräyksiä ulkopuolisen työvoiman käytöstä. Lisäksi rakennusosalalla on käytössä rakennusalan yleiset sopimusehdot (YSE 98) ja sopimusperusteisia suosituksia menettelytavoista, joita myös pyrittiin isommissa rakennusliikkeissä noudattamaan. Selvitettäviä asioita tuli vain hieman lisää. Aikaisemmin sopimuskumppanilta hankittiin todistukset verojen maksamisesta ja eläkevakuutuksen ottamisesta. Rekisterimerkinnot tarkistettiin viimeistään laskun maksamisen yhteydessä. Nämä selvitykset vaadittiin myös alihankkijoita toimittamaan pääurakoitsijalle heidän omista alihankkijoistaan. Tilaajavastuulaki aiheuttikin hämmennystä tältä osin, laki vaatii tilaajaa tekemään selvitykset ainoastaan omasta sopimuskumppanista. Tilaajavastuulaki toi uusina selvityksinä sopimuskumppanin kaupparekisteriotteen hankkimisen sekä selvityksen sopimuskumppanin soveltamasta työehtosopimuksesta.

Harmaa talous voidaan määritellä sellaiseksi taloudelliseksi tuotannolliseksi toiminnaksi kansantaloudessa, joka ei ole mukana kansantalouden tilinpidossa ja jää siten pois bruttokansantuotelaskelmista. Kotimaan toimialoista harmaan talouden suurimmat ongelmat liittyvät edelleen rakennusalaan. Harmaan talouden haitallisimmat vaikutukset näkyvät alan hintojen painumisena epäterveelle pohjalle, kilpailun vääristymisenä ja alan pakottamisena kohti epäterveitä toimintatapoja.

Yhteiskunta menettää verotuloja, työntekijöiden asema heikentyy työsopimusehtojen noudattamatta jättämisen seurauksena ja ammattitaitoisen työvoiman saanti vaikeutuu. Alan kehitystoiminta vaikeutuu, työn laatu heikkenee ja alan houkuttavuus vähentyy nuorten keskuudessa (Hirvonen, Lith, Walden 2010, 3, 16).

Hallituksen esityksessä laiksi tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä harmaan talouden torjumisen ja yritysten tasavertaisen kilpailutilanteen kannalta katsotaan tärkeäksi, että alihankintaa ja vuokratyövoiman käyttöä koskevien sopimusten laatimisvaiheessa selvitettäisiin sopimuskumppanin valmiuksia hoitaa lakisääteiset velvoitteensa (HE114/2006).

Tilaajavastuulain voimaan tulon aikaan rakennusala eli suhdannehuippua, työnantajat tiedottivat työvoimapulasta ja ulkomaalaisen työvoiman sekä ulkomaalaisien yritysten käyttö lisääntyi. Euroopan unionin perusoikeuskirja 2. luku 15 artikla kohta 2 antaa jokaiselle unionin kansalaiselle vapauden hakea työpaikkaa, tehdä työtä, sijoittautua tai tarjota palveluja missä tahansa jäsenvaltiossa. Työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella on säädetty EY neuvoston asetus 1612/68. Palvelujen vapaasta liikkuvuudesta säädetty palveludirektiivi 2006/123/EY astui Suomessa voimaan vuoden 2009 lopussa. Ulkomaalaisten työntekijöiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli ulkomaalaisia työllisiä 58 862 ja palkansaajia 53 795. Tilaston henkilöperusjoukon muodostaa maassa vuoden lopussa vakinaisesti asuva väestö. Tilapäistyövoima, kuten esimerkiksi lähetetyt työntekijät, eivät luvuissa näy (Hirvonen ym. 2010, liite 9). Suuntaa antavana voitaneen pitää Matkailunedistämiskeskuksen ja Tilastokeskuksen tekemän rajahaastattelututkimuksen tulosta. Tutkimuksesta käy ilmi että virolaisten käynnit Suomessa lisääntyivät viime talvena 35 prosenttia toissa talvesta. Matkojen lisääntyminen selittyy pääosin enenevillä työmatkoilla. Virolaiset tekivät marraskuusta 2009 - huhtikuuhun 2010 Suomeen 45 000 työmatkaa enemmän kuin samalla jaksolla talvella 2008 - 2009. Virolaiset tekivät siis marraskuusta 2009 - huhtikuuhun 2010 yhteensä 173 571 työmatkaa Suomeen (MEK 2010).

Tilanne on muuttunut vuoden 2007 rakentamisen työvoimapulasta rakennusalan työttömyyteen. Ulkomaalaisten työntekijöiden osuus rakennustyömailla ei ole vähentynyt, kun taas suomalaisten rakentajien työttömyysluvut lähtivät kasvuun. Rakennusalan työttömyyskassan jäsenistä oli syyskuussa 2010 edelleen vailla työtä 11,8 prosenttia eli lähes 7000 rakentajaa (rakennusliitto.fi).

Ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä toimii suurin osa (66 %) rakennusalalla (Eskola, Alvesalo 2010, 51). Syksyn 2009 ja kevään 2010 aikana ovat eri tahot mediassa ottaneet monella tavalla kantaa ulkomaalaisen työvoiman työehtoihin. Rakennusliitto ry ilmoitti elokuussa 2010 Yleisradion iltauutisissa rakennusalan olevan toisen maailman sodan jälkeen pahim-

massa laillisuuskriisissä. Työehtojen noudattamattomuus on aiheuttanut vääristyneen kilpailutilanteen. Seuratessani Rakennuslehden keskustelupalstaa olen huomannut, että suurille rakennusliikkeille alihankintaa tarjoavat yrittäjät valittavat urakoiden menevän ohi, vaikka urakan laskisi nollakatteella. Yhdeksi syyksi tähän arvellaan olevan se, että alihintaisia urakoita tarjoavat yritykset eivät maksa työehtosopimuksen mukaisia palkkoja (rakennuslehti.fi). Selvitän opinnäytetyössäni, mitkä ovat tilaajavastuulain antamat mahdollisuudet valvoa työehtosopimusten määrittelemien työehtojen noudattamista ja onko mahdollisesti muita keinoja työehtojen valvomiseen.

Olen käyttänyt opinnäytetyössäni hyväksi sähköisiä lähteitä ja harmaaseen talouteen liittyviä tutkimuksia. Olen haastatellut henkilöitä Rakennusliitto ry:stä ja Rakennusteollisuus RT ry:stä siitä, minkälaisia ongelmia he ovat kohdanneet työssään sovellettavan työehtosopimuksen osalta, mitä he odottavat tilaajavastuulain valvonnalta työehtosopimuksen noudattamisessa ja mitä muutoksia he mahdollisesti haluaisivat tilaajavastuulain kyseiseen kohtaan. Lisäksi kerron työssäni yleisesti tilaajavastuuvalvontaa tekevien tarkastajien työssään kohtaamista ongelmista selvityksessä sopimuskumppanin soveltamasta työehtosopimuksesta. Olen työskennellyt rakennusalalla yli kaksikymmentä vuotta. Taustani vuoksi minulla on laaja tuttavapiiri rakennusalalla, työnjohtajia, työntekijöitä ja alihankkijoita. Olen keskustellut heidän kanssaan tilanteesta rakennusalalla. Tärkein tiedonlähteeni on kuitenkin tilaajavastuutiimi, asiantuntevat tilaajavastuutarkastajat, jotka ovat tehneet tilaajavastuuvalvontaa lain voimaan tulosta lähtien, tiimin tiedostot ja tiimin tekemät laiminlyöntimaksupäätökset ja tiimin luomat käytännöt. Olen saanut myös omaa havaintoaineistoa n. 90 tehdystä tilaajavastuutarkastuksesta rakennusalalle ja se tukee muusta aineistosta saamaani näkemystä alalla vallitsevasta tilanteesta.

2 Tilajavastuulain valmistelu

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) vastaa työlaainsäädännön valmistelusta ja kehittämisestä. Tällaisia voimassa olevia lakeja ovat mm. työsopimuslaki, työaikalaki, vuosilomalaki, yhdenvertaisuuslaki, laki yksityisyyden suojasta työelämässä, työehtosopimuslaki, vuorotteluvapaa-laki, opintovapaa-laki sekä palkkaturvalaki. Työ- ja elinkeinoministeriössä valmistellaan myös henkilöstön osallistumisjärjestelmiä eli yhteistoimintaa yrityksissä, hallintoedustusta ja henkilöstörahastoa koskevat lainsäädäntöasiat. (TEM 2010)

Työlaainsäädäntöä valmistellaan kolmikantaisesti yhteistyössä työnantajien ja työntekijöiden etujärjestöjen kanssa. Työntekijöiden työehtoja määrittelevät työlaainsäädännön lisäksi mm. eri alojen työehtosopimukset. Työ- ja elinkeinoministeriö osallistuu Euroopan Unionin työlaainsäädännön ja Kansainvälisen työjärjestön (ILO) sopimusten valmisteluun. Ministeriö tukee ja arvioi tutkimusten avulla mm. työlaainsäädännön valmistelua ja seuranta. Esimerkiksi loka-

kuussa 2009 julkaistiin työ- ja elinkeinoministeriön toimesta seurantatutkimus tilaajavastuulain toteutumisesta ”Valvontaa ja vastuuta ulkopuolisen työvoiman käyttöön”.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) valmistelee työn terveellisyttä ja turvallisuutta koskevan lainsäädännön sekä käsittelee tapaturmavakuutusta ja työterveyshuoltoa koskevat asiat. Vaikka työoikeuden alaan kuuluva lainsäädäntö valmistellaan työ- ja elinkeinoministeriössä niin työlainsäädännön valvonta kuuluu suurelta osin sosiaali- ja terveysministeriön alaiselle työsuojeluhallinnolle. (STM 2010.)

Tilaajavastuulaki on valmisteltu työministeriössä. Laki on osa harmaan talouden torjuntaa. Harmaan talouden lisääntyminen ja siitä aiheutunut kilpailun vääristyminen erityisesti rakennus-, ravintola- ja kuljetusaloilla alkoi 1990-luvun talouslamasta. Ensimmäinen harmaan talouden selvitystyöryhmä asetettiin vuonna 1994 valtiovarainministeriön toimesta. Suomessa on ollut viisi valtioneuvoston vahvistamaa talousrikostorjuntaohjelmaa. Talousrikostorjuntaohjelmat ovat valtioneuvoston periaatepäätöksellä hyväksymiä, niiden tavoitteena on harmaan talouden ja talousrikollisuuden vähentäminen. Talousrikostorjuntaohjelmat sisältävät esityksiä lainsäädännön ja viranomaisten toimintamallien kehittämistä. Erityisesti viranomaisyhteistyö parantaminen on tärkeä osa kehittämistä (Hirvonen ym. 2010, 255).

2.1 Lain valmistelun taustat

Tilaajavastuulain säätämisen taustalla on SAK:n vuosille 2005 - 2007 tehtyyn tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun saama vaatimus tilaajan vastuusta eli työn tilaajan vastuun lisäämisestä lakien ja työmarkkinapelisääntöjen noudattamisesta. Kolmikantaisen työryhmän esitys tilaajavastuulaiksi on kompromissi. Työnantaja- ja työntekijäpuolen näkemykset ovat olleet kaukana toisistaan ja työryhmän työskentely on ollut vaikeaa.

Edellä mainitussa tulopoliittisessa sopimuksessa keskusjärjestöt esittivät, että työministeriön kolmikantainen ns. Ulteva 2-työryhmä tulee selvittämään ja tekemään ehdotukset tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi, joilla luodaan edellytykset sille, että yritykset täyttävät työsuh-teisiinsa, veroihinsa ja sosiaaliturvamaksuihin liittyvät velvollisuutensa. Selvitystyössä ja ehdotuksissa tulee ottaa huomioon seuraavat asiat:

1. tilaajan luona tai tilaajan työkohteessa toimivan alihankkijan ja vuokrausliikkeen luotettavuuden tarkastaminen (verovelka-, työeläkemaksu- ym. todistukset)
2. tietojen ilmoittaminen verottajalle kohdan 1 yrityksistä (neljännesvuosittain)
3. kulkulupamenettely (työmaan kulkuoikeuksien myöntäminen ja dokumentointi)
4. eri Euroopan unionin jäsenmaissa toteutettujen tai suunnitellun kaltaisten maksujärjestelyjen, kuten sulkutilin toteuttamismahdollisuudet kohdan 1 yrityksissä

Selvitys tehtäisiin myös mahdollisista yritysten vastuukysymyksiin liittyvistä lainsäädäntötarpeista, joilla voitaisiin maksuhäiriötilanteissa minimoida vuokrausliikkeen tai tilaajan luona toimivan alihankkijan vero-, työeläkemaksu-, palkkasaatava- ym. suorituksien laiminlyönneistä aiheutuvat vahingot ja työsuhteisiin liittyvien velvollisuuksien täyttymisestä huolehtiminen. Työmarkkinajärjestöt esittivät valtiovallalle kolmikantaisen työryhmän perustamista selvittämään myös, miten voidaan varmistaa ulkomaalaisten työntekijöiden työehtojen toteutuminen ja ratkaista työehtoerimielisyydet. (Tulopoliittinen sopimus vuosille 2005 - 2007.)

SAK:ssa tilaajavastuun lisäämistä pidettiin tärkeänä etenkin palvelujen liikkuvuuden lisääntymisellä valmisteilla olleen palveludirektiivin myötä. Palveludirektiivi 2006/123/EY on annettu lopullisesti joulukuussa 2006, Suomen hallitus on päättänyt lokakuussa 2009 palveludirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta lakiesityksestä. Palveludirektiivin tavoitteena on eri tavoin vauhdittaa ja helpottaa yritysten toiminnan laajentamista sisämarkkina- alueella - sekä yrityksen perustamista toiseen EU-maahan että toiminnan harjoittamista suoraan toisessa EU-maassa. SAK:n mielestä tilaajan vastuu oli toteutettava kaikilla aloilla ja se oli ulotettava koskemaan yritysten lisäksi yhteisöjä, valtiota ja kuntia. SAK edellytti tilaajan varmistavan, että työntekijöille maksetaan työehtosopimusten mukaiset palkkasaatavat ja yhteiskunnalle verot ja sosiaalimaksut. Työsuhteen vähimmäisehtoja ja lakien noudattaminen oli SAK:n mukaan varmistettava sekä ulkomaalaisten että kotimaisten työntekijöiden ja yritysten osalta (Tilaajavastuulle tienviitat 2004).

Tilaajanvastuulla olisi SAK:n mukaan ennaltaehkäisevä vaikutus, sillä se pakottaisi tilaajan harkitsemaan, voiko esimerkiksi alimman tarjouksen tehnyt yritys toteuttaa työn lainsäädäntöä ja työehtosopimuksia noudattaen. Työnantajapuolen lausunnot esityksestä ovat olleet huomattavasti vaisumpia. EK:ssa oltiin tyytyväisiä siihen, että SAK:n vaatimukset liittyen tilaajavastuuseen ja työehtojen valvontaan siirrettiin TUPO-pöydästä Ulteva 2-työryhmän valmisteltavaksi.

Ulteva 2-työryhmä

Pääministeri Matti Vanhasen 1. hallituksen ohjelmaan sisältyi laajan kolmikantaisen hankkeen käynnistäminen harmaan talouden estämiseksi ja laittomien palvelusuhteen ehtojen poistamiseksi sekä yritysten tasavertaisen kilpailuaseman turvaamiseksi kansainväliset kokemukset huomioon ottaen.

Työministeriö asetti keväällä 2004 lainmukaisten palvelusuhteen ehtojen noudattamista ja yritysten tasavertaisen kilpailuaseman edistämistä selvittävän työryhmän. Työryhmä nimettiin Ulteva 2-työryhmäksi. Työskentelyaikaa työryhmälle annettiin kaksi vuotta. Jäsenistö koostui

työ-, sisäasian-, sosiaali- ja terveys- sekä valtiovarainministeriön virkamiehistä. Työmarkkina-
puolen edustajia oli EK:sta, SAK:sta, Suomen Yrittäjät ry:stä, STTK:stä, Akavasta, Rakennus-
teollisuus RT ry:stä. Pysyvinä asiantuntijoina toimivat toimitusjohtaja Harri Hietala EK:sta
sekä II puheenjohtaja Kyösti Suokas Rakennusliitto ry:stä.

Työministeriön Ulteva 2-työryhmälle antama selitystehtävä käsitti seuraavat asiat:

- Yleisesti harmaan talouden aiheuttamien ongelmien selvittäminen työntekijöiden vähimmäistyehtojen toteutumisen ja yritysten tasavertaisen kilpailun kannalta, erityisesti ottaen huomioon Euroopan unionin laajentuminen ja kansainväliset kokemukset.
- Valvontatoimien riittävyyden selvittäminen edellisessä kohdassa mainituissa asioissa ja tehdä tarvittaessa mahdolliset lainsäädäntöehdotukset tai muut toimenpideehdotukset.
- Mahdollisuudet toteuttaa Suomen työlainsäädännön ja työehtosopimusten vähimmäistyehdot lähetetyille työntekijöille palvelujen tarjoamisen yhteydessä ja tehdä tarvittaessa tätä koskevia lainsäädäntö- tai muita toimenpide-ehdotuksia.
- Mahdollisuudet vähentää harmaan talouden aiheuttamia toimialakohtaisia häiriöitä työmarkkinajärjestöjen ja viranomaisten yhteistyöllä (hare.vn.fi 2010).

Työryhmän oli otettava työssään huomioon muut käynnissä olevat ohjelmat, joilla on liittymä työryhmän työskentelyyn. Työryhmän oli otettava huomioon erityisesti sisäasiainministeriön sisäisen turvallisuuden talousrikosten torjuntaohjelmaan liittyvät toimet ja selonteon valmistelu työvoiman vapaan liikkuvuuden mahdollisesti aiheuttamista työmarkkinoiden häiriötiloista ja koordinoitava työnsä edellä mainittujen ohjelmien kanssa.

Kolmikantainen työelämän lakien valmistelu on suomalainen ilmiö ja valmistelu koetaan hyväksi ja demokraattiseksi tavaksi lähestyä työelämän ongelmia. Vastakkain ovat kuitenkin työnantaja- ja työntekijäpuolen edut, joten kompromissit voivat kaataa lain valmistelulle asetetut odotukset.

Työryhmän esityksen julkistamisen jälkeen EK:n jäsenistölleen antamasta tiedotteesta ilmenee, mitkä SAK:n vaatimukset ovat aiheuttaneet erimielisyyttä eniten työryhmän keskusteluissa. Tällaisia aiheita ovat olleet määritteet siitä, milloin tilaajalla ei ole selvitysvelvollisuutta, sekä tilaajan vastuu sopimuskumppanin maksamattomista veroista ja maksuista. ”Olennaista on, että tilaajan ei tarvitse pyytää selvityksiä, mikäli sopimuskumppanin toiminta on vakiintunutta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yritys on harjoittanut liiketoimintaa kolme vuotta tai että tilaajan ja yrityksen sopimussuhde on jatkunut vähintään kahden vuoden ajan. Tilaajan ei tarvitse myöskään pyytää tietoja, mikäli hänellä on muu perusteltu syy luottaa siihen, että alihankkija täyttää lakisääteiset velvoitteensa. Tavoitteena on välttää

turhia selvityksiä. Tällaisia sopimusosapuolia olisivat mm. kunta, valtio, seurakunta, julkinen osakeyhtiö tai valtion tai kunnan omistama liikelaitos. Tärkeätä on myös, ettei yrityksen tarvitse maksaa toisen yrityksen maksamattomia veroja tai maksuja” (EK 2006).

Ulteva 2-työryhmä luovutti maaliskuussa 2006 yksimielisen muistionsa, jossa ehdotetaan säädettäväksi laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. Muistiossa ehdotetaan lakia valvovaksi toimielimeksi työsuojelupiirien työsuojelutoimistoja, mutta ei oteta kantaa valvonnan aiheuttamasta organisaatiomuutoksista ja lisäresursseista työsuojelutoimistoissa. Muistiossa todetaan, että ehdotetut tehtävät eivät saa häiritä työsuojelutoimistojen ensisijaisten tehtävien hoitamista.

Ulteva 2-työryhmä antoi aikaisemmin myös ehdotuksen lähetetyistä työntekijöistä annetun lain muuttamiseksi. Esityksessä erityisesti lähetetyt työntekijät asetettaisiin vähimmäispalkan määräytymisessä tasavertaiseen asemaan Suomessa toimivien yritysten palveluksessa oleviin vuokratyöntekijöihin nähden. Tärkeä muutosesitys oli myös ulkomaalaisen työnantajan velvollisuus edustajan asettamisesta Suomeen.

Eduskunnan päätöksellä (HE 143/2005 vp) tehtiin muutos työturvallisuuslakiin (738/2002) Ulteva 2-työryhmän ehdotuksen mukaisesti. Muutoksen myötä jokaisella rakennustyömaalla työskentelevällä työntekijällä olisi työmaalla liikkueensa näkyvillä kuvallinen tunniste, josta kävisi ilmi myös työntekijän työnantaja (Ulteva 2, muistio 2006). Tämä muutos on ollut tärkeä apu valvontatyölle työnantajan todentamisessa sekä alihankintaketjujen selvittämisessä työmailla.

2.2 Hallituksen esitys tilaajavastuulaiksi

Hallituksen esityksessä (HE 114/2006) lain keskeiseksi tavoitteeksi määriteltiin yritysten tasavertaisen kilpailutilanteen turvaaminen alihankintaa ja vuokratyövoimaa käytettäessä. Tähän päämäärään esityksen mukaan päästään, kun tilaaja selvittää sopimuskumppaninsa valmiudet hoitaa lakisääteiset velvoitteensa. Asetetuilla velvoitteilla varmistettaisiin myös alihankkijoiden ja vuokrattujen työntekijöiden työsuhteen vähimmäisehtojen toteutuminen.

Lain käytäntöjen vakiintuessa on odotettavissa, että alihankintaa ja vuokratyövoiman välitystä harjoittavat yritykset rekisteröityisivät asianomaisiin rekistereihin paremmin ja että rekisterit myös olisivat ajan tasalla. Tämä koskee lähinnä ulkomaisia yrityksiä, sillä suomalaiset alihankintaa ja vuokratyövoimaa tarjoavat yritykset ovat yleensä asianmukaisissa rekistereissä. Lailla ei odoteta olevan vaikutusta kovimpaan talousrikollisuuteen, vaan laki toimii ennaltaehkäisevänä harmaan talouden ja lainmukaisen liiketoiminnan rajamaastossa toimiville yri-

tyksille. Tilaajavastuulain tarkoituksena on myös olla viesti elinkeinoelämälle siitä, että se ei voi hyötyä välillisesti harmaasta taloudesta ilman vastuuta. (Alvesalo, Hakamo 2009, 9 - 10)

Huomioitava on, että hallituksen esitys poikkeaa työryhmän esityksessä 5 §:n 4 momentin osalta. Työryhmä ehdotti, että tilaajan ei tarvitse pyytää 1, 2, ja 5 momentissa tarkoitettuja selvityksiä, jos hänellä on perusteltu syy luottaa siihen, että sopimuspuoli täyttää lakisääteiset velvoitteensa sillä perusteella, että sopimuspuolen toiminta on vakiintunut. Hallituksen esityksessä kyseinen kohta on esitetty ”koska sopimuspuoli on harjoittanut liiketoimintaa vähintään kolme vuotta” (HE 114/2006).

2.3 Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnanmietintö

Päätösehdotuksessaan valiokunta ehdottaa, että lakiehdotus hyväksytään muutettuna (10/2006 vp). Valiokunnan muutosehdotukset koskevat 2 §:n soveltamisalaa (1 ja 2 mom. kuitenkin HE). Tätä lakia ei sovelleta, kun kauppamerenkulkua harjoittavan yrityksen alus on Suomen rajojen ulkopuolella. Suomalaisessa aluksessa tulee kuitenkin soveltaa tätä lakia merimieslain (423/1978) soveltamisalan piirissä oleviin töihin myös Suomen rajojen ulkopuolella. Lisäksi 5 §:n selvitysvelvollisuutta koskeva kohta 2 sopimuspuolen toiminnan vakiintuneisuudesta ei tyydytä valiokuntaa. Valiokunta piti hallituksen esitykseen sisältyvää muotoilua ongelmallisena, koska siitä ei selkeästi ilmene, että tilaajan tulee aina itse harkita onko syytä luottaa sopimusosapuolen täyttävän velvoitteensa ja kolmen vuoden toiminta on vain yksi tekijä harkinnan pohjana.

Valiokunnan kannanottojen yleisperusteluissa todetaan, että lailla säädettäisiin se vähimmäistaso, jota noudattamalla tilaaja voi varmistua, että alihankkija tai työvoimaa vuokraava yritys noudattaa lakisääteisiä velvoitteitaan. Lakiehdotuksessa on pyritty löytämään tasapaino sovitamalla harmaan talouden torjunnan vaatimukset yhteen yritysten toiminnan sujuvuuden kanssa.

Valiokunta toteaa, että lakiehdotus poikkeaa työsuojeluviranomaisten varsinaisesta valvontatyöstä. Lain valvonta vaatii erilaista asiantuntemusta ja valvonnan suunnittelu ja organisointi joudutaan suunnittelemaan ja organisoimaan erikseen. Työsuojeluviranomaisten tehtävien kannalta ehdotettu laki tulee valiokunnan kannanoton mukaan olemaan hyvin haasteellinen siihen sisältyvän tulkinvaraisuuden ja useiden poikkeussäännösten vuoksi.

Valiokunta ottaa kantaa lakiehdotuksen 6 §:ään, jonka mukaan tilaajan tulee pyynnöstä ilmoittaa lain tarkoittamasta vuokra- tai alihankintatyötä koskevasta sopimuksesta luottamusmiehelle tai luottamusvaltuutetulle. Velvollisuutta antaa tietoja luottamusmiehelle ei ole sanktioitu. Valiokunta toteaa, että tietojen antaminen henkilöstön edustajalle on lain valvon-

nan kannalta tärkeää jo työsuojeluviranomaisten valvontatoiminnan vuoksi. Valiokunnan mukaan se, että tietojen antaminen edellyttää erillistä pyyntöä eikä tietojen antamisen laiminlyönti ole rangaistavaa, voi viedä pohjaa säännöksellä tavoitellulta valvonnan tehostamiselta.

2.4 Eduskunnan käsittely, lain voimaan astuminen ja sen muutokset

Eduskunnan ensimmäisessä käsittelyssä käsittelyn pohjana oli työelämä- ja tasa-arvolautakunnan mietintö. Käydyssä yksityiskohtaisessa käsittelyssä lakiehdotuksen sisältö hyväksyttiin mietinnön mukaisena. Yleiskeskustelussa kolme kansanedustajaa piti puheenvuoron lain valmistelusta. Kannanotoissa on huomautus valvonnan onnistumisen seuraamisesta. Lokakuussa 2009 julkaistiinkin Anne Alvesalon ja Terhi Hakamon tekemä tutkimus Valvontaa ja vastuuta ulkopuolisen työvoiman käyttöön - tutkimus tilaajavastuulain toteutumisesta. Eduskunnan käsittelyssä esitettiin tärkeä kannanotto viranomaisten tiedonsaannin mahdollisuuksista ulkomaisten työntekijöiden määrästä, huolimatta yrityksen ilmoitusvelvollisuudesta. Kannanotossa epäiltiin, että asiasta saattaa tulla jossakin vaiheessa ongelma. (Eduskunta 2006). Lain toisessa käsittelyssä ei keskustelua enää syntynyt. Laki tuli voimaan 1.1.2007

Kannanotossa ilmaistu huoli viranomaisten tiedoista ulkomaalaisten työntekijöiden määrästä on näin jälkikäteen osoittautunut hyvin aiheelliseksi. Eduskunnan kyselytunneilla kesällä ja syksyllä 2010 on otettu useampaan otteeseen voimakkaasti kantaa EU maista lähetettyjen työntekijöiden ennakkoilmoittamisen puolesta esimerkiksi työsuojeluviranomaiselle, sekä esitetty rakennustyömaalla käytettäviin työntekijöiden tunnistekorttiin veronumeron lisäämistä (Eduskunta 2010).

Tilaajavastuulain 6 §:ään tehtiin myöhemmin muutos, jonka tarkoituksena oli parantaa vuokratyöntekijöiden asemaa saattamalla lainsäädäntö paremmin vastaamaan vuokratyön erityispiirteitä. Muutoksen myötä vuokratun työntekijän työnantajan on annettava henkilöstön edustajalle vuokratun työntekijän ja hänen työnantajansa välisen, työntekijän palkkaan ja työsuhteeseen liittyvien lakien tai sopimusten soveltamista koskevan erimielisyyden selvittämiseksi tarpeelliset tiedot, jos työntekijä henkilöstön edustajan siihen valtuuttaa (14.11.2008/708).

3 Työsuojelun valvontaorganisaatio

3.1 Työsuojeluhallinto

Työsuojeluhallinnolla tarkoitetaan aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueita. Työsuojeluhallinnon tehtävä on sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön johdolla huolehtia työsuojelun alueellisesta ohjauksesta ja valvonnasta. Tehtävä on määritelty työsuojeluhallinnosta annetussa lais-

sa (8.1.1993/16). Työsuojelun vastuualueet valvovat työsuojelulakien ja määräyksien noudattamista työpaikoilla sekä antavat ohjeita ja neuvoja.

Työsuojelun valvontatoimintaa johtaa, valvoo ja ohjaa sosiaali- ja terveysministeriön työsuojelulosasto. Työsuojelulosasto on valvontaviranomainen myös tuotteiden turvallisuuteen liittyvissä menettelyissä. Työsuojelulosasto valmistelee työsuojelusäädökset ja tukee niiden valvontaa.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii työsuojeluneuvottelukunta, joka käsittelee työsuojelun periaatekysymyksiä ja edistää työsuojelun yhteistoimintaa. Neuvottelukunnassa on alan viranomaisten lisäksi edustajat keskeisistä työmarkkinajärjestöistä.

Työsuojeluviranomaisten valvomia tai osittain valvomia säädöksiä on yli 135 kpl. Keskeisiä valvottavia lakeja ovat työturvallisuuslaki ja sen nojalla annetut asetukset, työaikalaki, vuosilomalaki, työsopimuslaki, työterveyshuoltolaki sekä laki nuorten työntekijöiden suojelusta. Työsuojelun vastuualueet tutkivat lisäksi vakavat työtapaturmat sekä ammattitaudit. Työsuojeluhallinto ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat riippumattomia toimiessaan työsuojeluviranomaisena. Tällä varmennetaan se, että työsuojeluviranomaiset voivat itsenäisesti arvioida ja toteuttaa kaikki työsuojelua koskevat päätökset.

Varat työsuojeluviranomaisten toimintaan osoitetaan joka vuosi valtion talousarviossa. Työsuojelun vastuualueiden vuosittaisista tulostavoitteista sovitaan ministeriön ja vastuualueen välisissä tulosneuvotteluissa. Työsuojeluhallinto toimii tiiviissä yhteistyössä eri ministeriöiden sekä työmarkkinaosapuolten kanssa työntekijöiden terveyden, turvallisuuden, hyvinvoinnin sekä tuotanto- ja palvelutoiminnan tulosten parantamiseksi.

3.2 Etelä-Suomen aluehallintovirasto (ESAVI) työsuojelun vastuu-alue

Aluehallintouudistuksessa aikaisemmasta kahdeksasta työsuojelupiiristä muodostettiin viisi työsuojelun vastuualueutta. Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueella hoidetaan entisten Uudenmaan, Hämeen ja Kaakkois-Suomen työsuojelupiirien tehtäviä.

ESAVIN työsuojelun vastuualueen henkilökunnan vahvuus on 166. Toimintamenomääräraha on vuodelle 2010 n. 9,3 milj. ESAVIN työsuojelun vastuualueella työskentelee n. 1,1 miljoonaa työllistä, työpaikkoja alueella on laskettu olevan 113 000. Valvontatyö jakautuu asiakasaloitteeseen ja viranomaisaloitteeseen valvontaan. Arvio alueen työsuoritteille vuodelle 2010 perustuu Uudenmaan työsuojelupiirin 2009 lukuihin lisättynä laajentuneen alueen arviolla

- asiakasyhteydenottoja hoidetaan 35 500 kpl
- tarkastuksia tehdään 7 100 kpl
- tapaturmatutkintatapauksia 400 - 500 kpl
- työhyvinvointiasioiden selvittelyjä n. 700 kpl
- esitutkintapyyntöjä poliisille tehdään yli 100 kpl
- hallinnollisia pakotteita (käyttökieltoja, velvoittavia päätöksiä) tehdään. 120
- tilaajavastuulain laiminlyöntimaksupäätöksiä n. 100 (yhteensä n. 550 000 euroa)

3.2.1 Toimintatavat ESAVI:n työsuojelun vastuualueella

1980-luvun loppupuolella työsuojeluhallinnossa on aloitettu toimintatapojen kehittämishanke tavoitteena mm. työsuojelupiirien toiminnan tehostaminen. Tarkastajan työssä kehittäminen on näkynyt siirtymisenä vastuutarkastajan ja pysyvän työnjaon ajasta tiimityöskentelyyn. Tiimityöskentelyyn siirtymisen myötä organisaatio on madaltunut. Kehittämisen painopiste on siirtynyt vastuualueen toiminnan kehittämisestä tiimien toiminnan kehittämiseen. Työsuojelun vastuualueen ydinprosessit ovat asiakasaloitteisen valvonnan ja viranomaisaloitteisen valvonnan prosessit. (Sosiaali- ja terveysministeriön ja Uudenmaan työsuojelupiirin välinen sopimus tulostavoitteista vuosille 2008 - 2011; tulostavoitteet 2008)

ESAVI:n työsuojelun vastuualueen tiimit ovat vuonna 2010 seuraavat: kaupan- ja koulualan tiimit, logistiikka, joka sisältää merikuljetukset, ahtauksen, maantiekuljetukset, tieliikenteen terminaalit, ilmailun, varastoinnin ja lastinkäsittelyn. Metalliteollisuuden ja rakennusalan tiimit ovat pysyviä tiimejä. Teollisuustiimi vastaa prosessi- sekä muusta teollisuudesta. Julkishallinnolla, ympäristöhuollolla ja hotelli- ja ravintola-alalla on myös omat tarkastajatiimit. Lisäksi ovat vielä tilaajavastuuta ja ulkomaalaisvalvontaa tekevät tiimit.

Edellä mainitut tiimit tekevät viranomaisvalvontaa. Asiakasaloitteisessa valvonnassa toimii työsuhteista, työympäristöstä ja rakentamisesta vastaavat ryhmät. Asiakasaloitteiset ryhmät vastaavat myös tapaturmatutkinnasta ja työhyvinvointiasioiden valvonnasta.

3.2.2 Toiminnan suunnittelu

Sosiaali- ja terveysministeriö tekee työsuojelun vastuualueen kanssa runkosopimuksen neljäksi vuodeksi kerrallaan. Voimassa oleva runkosopimus on laadittu vuosille 2008 - 2011. Runkosopimuksessa määritellään tulostavoitteet. Runkosopimuksessa vuosille 2008 - 2011 määritellään työsuojelualueen vastuualueen valvonnan lähtökohdaksi toiminnan tavoitteellisuus ja yhteiskunnallisen hyödyn aikaansaaminen. Keskeiset strategiset tavoitteet ja kriittiset menestystekijät lähtevät näistä lähtökohdista. Työsuojelun vastuualueen keskeisenä tehtävänä on ehkäistä ja vähentää työolojen aiheuttamia terveydellisiä haittoja. Valvonnan avulla pyritään

vaikuttamaan siihen, että työntekijöiden työ- ja toimintakyky ei heikkene huonojen työolojen takia. Määritellyt tulostavoitteet tarkistetaan ministeriön ja työsuojelun vastualueen kesken vuosittain.

Työsuojelun vastuualue suunnittelee vuosittaisen toimintansa ministeriön kanssa sovittujen tulostavoitteiden puitteissa. Vastualueen johtoryhmä laatii tiimeille peruskirjojen rungon, joka sisältää vuosittaiset hankkeet sekä tiimin tarkastusmäärät. Tiimi täydentää peruskirjaan tarkastajien osallistumisen eri hankkeisiin, hankkeiden tarkastusmäärät sekä tarkastajien tarkastusmäärät. Tiimien toimintaa käsitellään kaksi kertaa vuodessa tiimin seurantalaverissa.

3.3 Tilaajavastuutiimi (TIVA-tiimi)

Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä koko maan alueella tilaajavastuulakia määrättiin valvomaan Uudenmaan työsuojelupiiri. Päätöksessä todetaan, että työsuojelupiirin piiripäällikön tulee huolehtia siitä, että valvontatehtävä hoidetaan työsuojelupiirissä Uudenmaan työsuojelutoimiston määräämän yhtenäisen valvontakäytännön mukaisesti. Aluehallintouudistuksen myötä työsuojelupiirien toiminta siirtyi uusiin aluehallintovirastoihin, joihin muodostettiin työsuojelun vastuualueet. Tilaajavastuulakia valvova viranomainen uudistuksen jälkeen on Etelä-Suomen aluehallintovirasto työsuojelun vastuualue.

Tilaajavastuulain valvonta poikkeaa työsuojelun vastualueen muusta valvontatyöstä. Varsinaisen työsuojeluvalvonta kohdistuu työnantajan ja työntekijän väliseen toimintaan; valvotaan työn vaikutusta terveyteen ja turvallisuuteen. Tilaajavastuulain valvonnan tavoitteena on yrityksille harmaasta taloudesta ja epäterveestä kilpailusta aiheutuvien haittavaikutusten torjuminen. Valvota kohdistuu yritysten ja yhteisöjen väliseen liiketoimintaan. Tilaajavastuulaissa edellytetään, että tilaaja on tietoinen sopimuskumppaninsa taustasta eli siitä, että sopimuskumppani hoitaa lakisääteiset velvoitteensa.

Tilaajavastuulain valmistelussa edellytettiin, että lain valvonta ei vaikuta muuhun silloisen työsuojelupiirin työsuojeluvalvontaan. Uudenmaan työsuojelupiiri sai määrärahat 12 uuden tarkastajan rekrytointiin kevään 2007 aikana. Uuden tilaajavastuutarkastajat aloittivat tarkastajan työn kesäkuussa 2007 Uudenmaan työsuojelupiirissä. Kesän aikana heidät perehdytettiin tilaajavastuulakiin sekä työsuojelupiirien toimintaan. Tilaajavastuutarkastuksien tekemisen he aloittivat syksyllä.

Tilaajavastuulakia valvoo nykyään kolmetoista tarkastajaa. Tarkastajat on sijoitettu eri puolille Suomea. Kemissä on kolme tarkastajaa, samoin kuin Tampereella. Turussa työskentelee yksi tarkastaja, Helsingissä on kuusi tarkastajaa. Kemiin sijoitetut tarkastajat toimivat koko

Pohjois-Suomen alueella. Tampereen tarkastajat tekevät tarkastuksia Keski-Suomen sekä Pohjanmaan alueilla. Turusta käsin valvotaan Varsinais-Suomea, Satakuntaa sekä Ahvenanmaata. Helsingin tarkastajat valvovat Etelä- sekä Itä-Suomen aluetta.

3.3.1 Tiimin toiminta ja toiminnan suunnittelu

Tiimin vuosittainen toiminta määritellään peruskirjassa. Peruskirja sisältää luettelon tiimin jäsenistä, tiimin tehtävän määrittelyn, toiminta-alueen ja yhteistyön muiden työsuojelun vastualueiden kanssa sekä sidosryhmäyhteistyön. Peruskirjaan kirjataan hankkeet ja tiimin keskinäinen työnjako hankkeittain. Jokaiselle hankkeelle valitaan hankevetäjä, joka vastaa hankkeen raportoinnista. Hankevetäjä tekee vetämälleen hankkeelle hankesuunnitelman. Tarkastusmäärät sekä hankkeittain että henkilöittäin ovat tärkeä osa peruskirjaa. Peruskirjan pohjan määrittää vastualueen johtoryhmä ministeriön vahvistamien tulostavoitteiden pohjalta. Tiimi pääsee vaikuttamaan peruskirjan sisältöön keskinäisten työtehtävien jaossa ja hankkeiden määrittelyssä. Tiimin työstämän peruskirjan hyväksyy taas johtoryhmä. Lyhyesti voidaan sanoa, että peruskirja sisältää tiimille asetetut tavoitteet ja ne keinot, millä tiimi aikoo näihin tavoitteisiin päästä.

Valvontahankkeet määritellään vuosittain ministeriön ohjauksessa. Ministeriö tekee päätökset valvonnan kohdistamisesta työsuojelun vastuualueelta saamansa palautteen ja tulosten pohjalta.

Tiimi kokoontuu kaksi kertaa vuodessa seurantapalavereihin sekä vuoden alussa suunnittelu-palaveriin. Suunnittelupalaverissa laaditaan tiimin peruskirja. Tiimin koordinaattori toimii yhteyshenkilönä esimiehen ja tiimin välillä. Hän vastaa myös tiimin tiedottamisesta sekä raportoinnista ja peruskirjan tekemisestä tiimissä sovittujen asioiden pohjalta. Tiimi kokoontuu kerran viikossa ns. commu-palaveriin. Näissä palavereissa käydään läpi työssä vastaantulevat ongelmat. Commu-palaveri on osoittautunut hyväksi yhteydenpitomuodoksi tiimissä, jonka jäsenet ovat sijoitettuina eri puolille maata.

ESAVIN työsuojelun vastualueen työjärjestys 12 §:ään edellyttää, että yksittäistä ratkaisua valmistelevan virkamiehen on varmistettava, että asian ratkaisu vastaa työsuojelutoimistossa omaksuttua yleistä tulkintaa hankkimalla tarvittaessa asianomaisen tiimin käsityksen ratkaisunsa tueksi. Ellei näin voi menetellä virkamiehen on muulla tavoin varmistettava, että ratkaisu on työsuojelutoimiston omaksuman linjan mukainen. Edelliseen vaatimukseen liittyen tilaajavastuu - tiimi on tehnyt linjaukset, joiden perusteella laiminlyöntimaksuprosessi esitetään työsuojelun vastuualueelle käynnistettäväksi. Linjauskeskustelua käydään tiimissä aina kun tilanne vaatii.

3.3.2 Sidosryhmäyhteistyö

Aktiivinen sidosryhmäyhteistyö ja tiimin valvonnasta tiedottaminen auttavat valvonnan suuntaamisessa, edistävät valvonnan vaikuttavuutta ja lisäävät tilaajavastuulain tunnettavuutta. Tiimin keskeisiä sidosryhmiä tiedotetaan aktiivisesti valvonnan tuloksista sekä muista ajankohtaisista asioista. Hankeryhmät suunnittelevat tarkemmin hankekohtaisen sidosryhmäyhteistyön ja huolehtivat tiedottamisesta valvonnan alkaessa sekä hankkeen tuloksista vuosittain. Sidosryhmätiedotteiden lisäksi hyödynnetään lehdistötiedotteita sekä verkkotiedottamista www-sivuilla. Paikallislehdille ja ilmaisjakelulehdille maakunnissa tiedotetaan suuremmista valvontaiskuista alueilla. Aktiivinen yhteydenpito mediaan ja vastaaminen median esille tuomiin kysymyksiin on vaikuttavuuden kannalta merkittävää. Haastatteluihin ja lehtijuttuihin osallistutaan mahdollisuuksien mukaan.

Sidosryhmäyhteistyötä tehdään myös tapaamisten, kokousten ja koulutusten kautta muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa. Koulutus- ja luentopyyntöihin suhtaudutaan harmitsevasti ja luentoja pidetään resurssien puitteissa (Tiimin peruskirja 2010).

3.3.3 Viranomaisyhteistyö

Tilaajavastuu-tiimi tekee tärkeää yhteistyötä viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin Virken kanssa. Virke-projektiin on sijoitettu virkamiehiä Verohallinnosta, poliisista, tullista ja ulosottohallinnosta. Virken toimintaa johtaa valtiovarainministeriön asettama projektipäällikkö Janne Marttinen. Verohallinnon kanssa tiimi tekee yhteistyötä myös yhteistarkastuksien muodossa. Yhteistyötä Verohallinnon ja Eläketurvakeskuksen kanssa helpottaa työsuojeluviranomaisen tiedonsaantiin tehty lakimuutos. Puutteelliset tiedonsaantioikeudet ovat aiheuttaneet ongelmatilanteita esimerkiksi todistusten aitouden toteamisessa Verohallinnossa ja eläkeyhtiöissä sekä työsuojeluviranomaisten oma-aloitteisessa tietojen antamisessa valvontahavaintojen pohjalta edellä mainituille tahoille. Uudenmaan työsuojelupiiri on tuonut puutteet tiedonsaannissa esille keskusteluissa STM:n ja eri sidosryhmien kanssa. STM:ssä tehtiin tiedonsaantia koskevan lakiesityksen valmistelu.

Työsuojeluviranomaisen tiedonsaantia koskeva HE (50/2009) tavoitteena oli työsuojeluviranomaisen oikeus saada salassapitosäännösten estämättä valvontaa varten välttämättömiä tietoja Verohallinnolta ja Eläketurvakeskukselta. Lain muutoksen (TSValL 4 a §) myötä uutta toimintatapaa Verohallinnon ja Eläketurvakeskuksen kanssa luodaan edelleen (Tiimin peruskirja 2010).

4 Tilajavastuulain sisältö

4.1 Tilaja käsitteenä

Tilajavastuulaissa tarkoitettu tilaja käyttää vuokrattuja työntekijöitä tai alihankintaan perustuvaa työvoimaa, tilaja käyttää siis ulkopuolista työvoimaa. Tilajalla tarkoitetaan kaikkia elinkeinoharjoittajia, jotka ovat velvoitettuja tekemään kaupparekisterilaissa tarkoitetun perusilmoituksen elinkeinotoimintansa aloittamiseksi. Myös ulkomainen säätiö tai yhteisö, joka perustaa Suomeen siviili liikkeen voi olla tilaajana. Valtio, kunta, kuntayhtymä, seurakunta ja muut julkisoikeudelliset yhteisöt ovat käyttäessään ulkopuolista työvoimaa tilaajia. Tilaja voi olla myös ulkomainen vastaava yritys toimiessaan Suomessa. Kotitaloudet sekä maatalouden ja kalastuksen elinkeinoharjoittajat eivät pääsääntöisesti ole tilajavastuulaissa tarkoitettuja tilaajia (Tilajavastuulaki 3 §).

4.2 Milloin tilajavastuulakia sovelletaan

Lakia sovelletaan Suomessa tehtävään työhön. Lakia sovelletaan tilaajaan, joka käyttää vuokratyöntekijöitä. Vuokratulla työntekijällä tarkoitetaan työntekijää, joka on tehnyt työsopimuksen sellaisen työntekijän kanssa, joka on siirtänyt työntekijän tämän suostumuksen mukaisesti toisen työnantajan käyttöön. Vuokratyöntekijän työnantaja voi toimia joko Suomessa tai ulkomailla.

Lakia sovelletaan tilaajaan alihankintasopimukseen perustuvissa työtilanteissa edellyttäen että tilajalla ja tämän sopimuspuolella on suullinen tai kirjallinen alihankintasopimus sovusta työn tuloksesta vastiketta vastaan. Laki edellyttää myös, että työtä tehdään tilaajan työtiloissa tai työkohteessa. Sellainen alihankintatyö, jolla tuotetaan alihankintasopimuksen tehneen työnantajan omissa tiloissa erillisiä osia tai materiaaleja tilaajan tiloissa edelleen koottavaksi tai jalostettavaksi, ei kuulu lain soveltamisen piiriin. Huomattavaa on se, että kokoaminen taas kuuluu lain piiriin.

Laki edellyttää, että tilaajalle työskentelee alihankintasopimuksen tehneen sopijapuolen palveluksessa olevia työntekijöitä. Vaikka tilaajan ei tarvitse olla työnantaja, alihankintasopimuksen tehneeltä toiselta sopijapuolelta edellytetään, että tämä on työnantaja, mutta rakentamisessa lakia kuitenkin sovelletaan vaikka sopijapuoli ei olisi työnantaja. Alihankintasopimuksen perusteella suoritettavat työtehtävien tulee liittyä tilaajan toiminnassa tavanomaisesti suoritettaviin tehtäviin. Tässäkin rakentaminen tekee poikkeuksen. Rakentaminen kuuluu lain soveltamisen piiriin, vaikka se ei liity tilaajan toimintaan.

Lakia ei sovelleta asianajo-, koulutus, mainostoimisto, pitopalvelujen alihankintaan, työpaikkaruokailuun, työterveyshuoltoon ja vartiointipalveluihin, ellei yritys itse toimi näillä aloilla. Siivoustehtävät, laitteiden ja tilojen huolto- ja kunnossapitotehtävät katsotaan kuitenkin liittyväksi tilaajayrityksessä tavanomaisesti suoritettaviin tehtäviin (Tilaajavastuulaki 2 §).

4.3 Poikkeukset lain soveltamisessa

Pienehköt alihankintasopimukset ja vuokratyön käyttöä koskevat sopimukset on suljettu lain soveltamisen ulkopuolelle säätämällä raja-arvot. Lakia ei sovelleta, jos työntekijän tai työntekijöiden vuokratyö kestää enintään yhteensä 10 työpäivää sekä jos alihankintasopimuksen vastikkeen arvo on ilman arvonlisäveroa alle 7500 euroa.

Selvitysvelvollisuutta ei voi kiertää pilkkomalla sopimuksia raja-arvot alittaviin osiin. Raja-arvoja laskettaessa työn katsotaan jatkuneen yhdenjatkoisesti, jos tilaajalle tehty työ tai työtulos muodostuu peräkkäisistä, keskeytymättöminä tai vain lyhytaikaisin keskeytyksin jatkuvista määräaikaisista sopimuksista (Tilaajavastuulaki 4 §).

4.4 Tilaajavastuulain 5 §:n mukaiset selvitykset

Tilaajan tulee hankkia ennen sopimuksen tekemistä seuraavat selvitykset. Selvitykset eivät saa olla sopimusta tehtäessä 3 kuukautta vanhempia. Tilaajan tulee säilyttää selvitykset 2 vuotta työn päättymisestä (Tilaajavastuulaki 7:1, 5:7)

4.4.1 Ennakkoperintä-, alv-velvollisten- ja työnantajarekisteriin kuuluminen

Tilaajan tulee hankkia ennen sopimuksen tekemistä selvitys siitä, että sopimuskumppani on merkitty ennakkoperintälain (20.12.1996/1118) mukaiseen ennakkoperintärekisteriin, työnantajarekisteriin sekä arvonlisäverolain (30.12.1993/1501) mukaiseen arvonlisäverovelvollisten rekisteriin (Tilaajavastuulaki 5:1). Käytännössä tilaaja tarkastaa edellä mainitut asiat Patentti- ja rekisterihallituksen ja verohallinnon yhteisestä yritystietojärjestelmästä YTJ:stä. Tilaaja on tulostettava tai pyydettävä sopimuskumppaniltaan tuloste ennen sopimuksen tekemistä selvityksen tekemisen todistamiseksi.

Yritystoiminnan aloittamisesta on tehtävä ilmoitus Verohallinnolle sekä Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämään kaupparekisteriin. Kaupparekisteriin kuulumista käsitellään tarkemmin kohdassa 4.4.2

Ennakkoperintärekisteriin kuuluminen

Elinkeinotoimintaa, maataloutta tai muuta tulonhankkimistoimintaa harjoittava rekisteröidään ennakkoperintärekisteriin, mikäli yritystä ei ole merkitty ennakkoperintärekisteriin tulee tilaajan tehdä ennakonpidätys laskun arvonlisäverottomasta työn osuudesta. Osakeyhtiöltä, osuuskunnalta, yhdistykseltä sekä kommandiittiyhtiöltä ja avoimelta yhtiöltä ennakonpidätys pidätetään 13 %:n suuruisena. Luonnolliselta henkilöltä, joka on esim. toiminimenä elinkeinotoimintaa harjoittava henkilö, ennakonpidätys toimitetaan verokortin perusteella. Ilman verokorttia ennakonpidätys toimitetaan 60 %:n suuruisena (Verohallinto 2010). Ennakkoperintärekisteriin kuulumattomuus voi kieliä ongelmista verojen maksusta. Rekisteriin merkitty elinkeinonharjoittaja voidaan poistaa ennakkoperintärekisteristä, jos hän laiminlyö olennaisesti ilmoitusvelvollisuutensa, veronmaksun, kirjanpitovelvollisuuden tai muut verotukseen liittyvät velvollisuudet.

Ulkomaalaisesta sopimuskumppanista kannattaa ottaa huomioon, että kun työkorvausta maksetaan tehdystä *talonrakennus-*, *maanrakennus-*, *vesirakennus-* tai *muusta rakennustyöstä*, työn teettäjä voi jättää lähdeveron perimättä vain silloin, jos korvauksen saaja on merkitty ennakkoperintärekisteriin tai esittää 0-veron lähdeverokortin. Lähdeverokortti myönnetään määräajaksi tiettyä toimeksiantoa varten. Edellytyksenä on, että ulkomaalaiselle yritykselle ei muodostu Suomeen kiinteää toimipaikkaa. Lähdeverokortilla määrätään, että yritykseltä perittävän lähdeveron määrä on 0 %.

Rakennus- tai asennustoiminnan harjoittaminen voi muodostaa yritykselle kiinteän toimipaikan, jos toiminta kestää kauemmin kuin verosopimuksessa määrätyn aikarajan tai tilanteessa, jossa verosopimusta ei sovelleta, jos toimintaa harjoitetaan huomattavassa määrin. Verosopimuksissa rakennustoimintaan liittyvä aikaraja on yleensä 12 kuukautta, mutta esimerkiksi Suomen ja Viron välisessä verosopimuksessa aikaraja on 6 kuukautta.

Tarkastaja varmistaa parhaan kykynsä mukaan tarkastuksella tilaajan toimet, jos sopimuskumppani ei kuulu ennakkoperintä-, arvonlisäverovelvollisten rekisteriin. Mikäli osoittautuu, että tilaaja ei ole reagoinut mitenkään sopimuskumppanin ennakkoperintä- ja arvonlisäverovelvollisten rekisteriin kuulumattomuuteen, asiaa voidaan käsitellä laiminlyöntimaksua korottavana seikkana, jos laiminlyönnin laajuus sitä edellyttää.

Arvonlisäverovelvollisten rekisteriin kuuluminen

Arvonlisäverovelvollisia ovat kaikki, jotka liiketoiminnan muodossa myyvät tavaroita ja palveluita Suomessa. Arvonlisäverottoman toiminnan raja on 8500 euroa tilikauden aikana.

Ulkomaalainen elinkeinonharjoittaja on aina arvonlisäverovelvollinen harjoittaessaan toimintaa Suomessa kiinteästä toimipaikasta käsin. Arvonlisäverotuksessa kiinteä toimipaikka muodostuu osittain eri perusteilla kuin tuloverotuksessa. Rakennus- ja asennustoiminnassa arvonlisäverotuksen kiinteä toimipaikka muodostuu, jos urakointikohde tai useat peräkkäiset urakointikohteet kestävät yli yhdeksän kuukautta (ALV 11§). Jos ulkomaisella yrityksellä ei ole Suomessa kiinteää toimipaikkaa eikä yritys ole hakeutunut täällä verovelvolliseksi, arvonlisäveron suorittaminen kuuluu ostajalle (käännetty verovelvollisuus).

Ostajana toimivan yrityksen kannalta käännetty verovelvollisuus tarkoittaa sitä, että ostaja maksaa ulkomalaiselle myyjälle verottoman hinnan verollista liiketoimintaansa varten hankimastaan palvelusta. Ostaja on verovelvollinen ulkomaisen myyjän puolesta ja tekee kirjanpitoonsa verollisen myynnin kirjaukset. Ostajalla on siten myös vähennysoikeus ulkomalaisen puolesta suoritettavaan veroon. Kun kotimainen tilaaja taas myy palvelun eteenpäin, on se yleisesti verovelvollinen Suomessa tapahtuvasta myynnistään ja siten velvollinen myös kirjaamaan myynnin arvonlisäverot kirjanpitoonsa joko arvonlisäverotusta koskevien yleisten myyntisäädösten tai esim. rakentamispalveluiden oman käytön perusteella. Taulukosta 1 nähdään käännetyn verovelvollisuuden kirjaamisessa käytettävät kirjanpidon tilit sekä kirjaukset. (Tilastokeskus 2005).

Lasku 10 000,00

Hankinta tulee vähennykseen oikeuttavaan käyttöön

	Hank./kään.vv	Suorit.alv	Vähen.alv	Rahatili
Hankinta	10 000			10 000
Alv-kirjaus		2200	2200	

Taulukko 1: Esimerkki käännetystä verovelvollisuudesta (yleisohje arvonlisäveron kirjaamisesta Edilex)

Tarkastaja pystyy varmistamaan tilaajan alv-kirjaukset kirjapitolistauksesta. Mikäli tarkastaja epäilee, että tilaaja ei ole toiminut arvonlisäkirjauksissa määräysten mukaisesti, asiasta tehdään ilmoitus verottajalle.

Työnantajarekisteriin kuuluminen

Työnantaja aloittaessaan säännöllisen palkanmaksun, on velvollinen ilmoittautumaan Verohallinnon työnantajarekisteriin. Tilapäisen palkanmaksun ollessa kyseessä, yrittäjä toimii satunnaisena työnantajana. Satunnaisesti palkkaa maksavalla työnantajalla on verovuoden aikana

palveluksessaan vain yksi palkansaaja tai, jos palkansaajia on enintään viisi, heidän työsuhteensa ei kestä koko kalenterivuotta.

Ulkomaisen yrityksen, jolla on Suomessa kiinteä toimipaikka, tulee ilmoittautua työnantajarekisteriin, jos sillä on kiinteään toimipaikkaan kohdistuvaa palkanmaksua (Verohallinto 2010).

4.4.2 Kaupparekisteriote

Kaupparekisteriin merkitään elinkeinoharjoittajia eli yrityksiä koskevat tiedot. Pääsääntöisesti kaikkien yritysten on ilmoitauduttava kaupparekisteriin.

Jokaisen osakeyhtiön on tehtävä perusilmoitus kaupparekisteriin. Osakeyhtiö syntyy rekisteröitymisellä. Osakeyhtiön on tehtävä muutosilmoitus kaupparekisteriin, mikäli rekisteriin merkityissä tiedoissa tapahtuu muutoksia kuten toimialan muutos. Ilmoitus täytyy tehdä myös silloin, kun rekisterissä ei ole merkintää esimerkiksi toimitusjohtajasta ja sellainen on valittu. Yhtiöjärjestyksen muutokset tulevat voimaan vasta, kun ne ovat rekisteröity. (www.prh.fi)

Yksityinen elinkeinonharjoittaja (toiminimi) on aina velvollinen tekemään kaupparekisteriin perusilmoituksen, jos

- harjoittaa luvanvaraista elinkeinoa tai
- hänellä on elinkeinotoimintaa varten pysyvä toimipaikka eli omasta asunnosta erillinen liiketila tai
- hänen palveluksessaan on muu henkilö kuin aviopuoliso tai yrittäjän alaikäinen tai muuten holhouksenalainen lapsi tai lapsenlapsi.

Maatilatalouden tai kalastuksen harjoittaja ei kuitenkaan ole ilmoitusvelvollinen.

Avoimen yhtiö ja kommandiittiyhtiö tekee aina perusilmoituksen kaupparekisteriin. Ilmoitus tulee tehdä ennen toiminnan aloittamista. Yhtiö syntyy yhtiösopimuksen allekirjoittamisella, ellei syntyhetkestä sovita toisin (Patentti- ja rekisterihallitus 2010).

Tilaaajan on tarkistettava kaupparekisteriotteesta, että yrityksen, jonka kanssa tilaaja on tekemässä sopimusta, vastuuhenkilöllä ei ole liiketoimintakieltoa. Liiketoimintakieltoon määrätty henkilö ei saa itse eikä toista välikätenä käyttäen harjoittaa liiketoimintaa (Laki liiketoimintakiellosta 1085/1009 4 §). Mikäli tilaaja on tehnyt alihankinta- tai vuokratyösopimuksen sellaisen sopimuskumppanin kanssa, jonka vastuuhenkilö on määrätty liiketoimintakieltoon, määrää työsuojelun vastuualue laiminlyöntimaksun tilaajavastuulain 9 §:n 1 momentin kohdan 2 perusteella.

4.4.3 Verojen maksaminen

Todistus sopimuskumppanin verojen maksamisesta, verovelkatodistus tai verovelkaa koskeva maksusuunnitelma

Verotoimisto antaa yritykselle todistuksen verojen maksamisesta, jos yritys on antanut veroja koskevat ilmoitukset oikeaan aikaan sekä maksanut veronsa ajoissa ja oikeamääräisenä. Todistuksesta käy ilmi myös yrityksen kuuluminen arvonlisäverovelvollisten- ja ennakkoperintärekisteriin.

Yritys saa verotoimistosta verovelkatodistuksen jos

- yrityksellä on arvonlisäveroa, ennakonpidätystä tai työnantajan sosiaaliturvamaksua koskevia ilmoituksia tekemättä
- edellä mainittuja veroja maksuunpantuina
- erääntyneitä veroja suorittamatta (verojäämiä)
- verovastuuseen perustuvaa verovelkaa
- verorikokseen perustuvaa vahingonkorvausvelkaa
- verovelkaa yrityssaneerauksessa tai yksityishenkilön velkajärjestelyissä (www.vero.fi)

Todistus osoittaa todistuksen antohetkellä olevan tilanteen. Verotoimisto antaa todistuksen vain verovelvolliselle itselleen tai muulle siihen oikeutetulle esimerkiksi tilitoimistolle.

Tilaaajan tulee varmistaa, mikäli sopimuskumppanilla on verovelkatodistuksessa erääntynyttä verovelkaa, että velalle on tehty maksujärjestely. Tehty maksujärjestely käy ilmi verovelkatodistuksesta. Tilaaajan on varmistettava saatuaan sopimuskumppanilta verovelkatodistuksen, että velalle on tehty maksujärjestely, on mahdollista että tarkastaja esittää työsuojeluviranomaiselle laiminlyöntimaksuprosessin käynnistämistä maksujärjestelytiedon puuttumisesta, mikäli tästä katsotaan aiheutuneen haittaa.

Vuoden 2010 aikana tarkastuksilla on löytynyt aikaisempaa enemmän väärennettyjä verovelkatodistuksia. Yleisin väärennös on ns. puhdas verovelkatodistus, eli todistuksessa ei ole mainintaa veloista eikä ilmoittamatta jättämisistä. Verotoimisto ei anna puhdasta verovelkatodistusta. Mikäli yritys on hoitanut maksut ja ilmoitukset ajallaan, se saa todistuksen verojen maksamisesta. Todistuksista on myös väärennetty antopäivämääriä. Ikävin puoli näissä väärennöksissä on se, että tilaaja voi joutua väärennöksestä vastuuseen. Näin tapahtuu, mikäli väärennös on sellainen, että tilaajan olisi pitänyt ymmärtää, että kyseessä ei ole aito todistus. Tarkastaja katsoo todistuksen puutteelliseksi selvitykseksi.

Tilaajan tulee pyytää ulkomaiselta yritykseltä, joka on rekisteröitynyt Suomessa verohallinnon rekistereihin, todistus verojen maksamisesta sekä lähtömaasta että Suomesta.

4.4.4 Eläkevakuutus

Todistus eläkevakuutuksen ottamisesta, eläkevakuutuksen suorittamisesta tai maksuja koskevasta maksusuunnitelmasta

Työnantajan palkatessa työntekijöitä, hänen on määrätyssä ajassa järjestettävä näille eläketurva työntekijän eläkelain (TyEL) mukaan. Työnantajan vakuuttamisvelvollisuuden perusteena on työsuhde, joka on määritelty samalla tavoin kuin työsopimuslaissa. Työsuhteessa on henkilö, joka sitoutuu henkilökohtaisesti tekemään työnantajalle työtä sopimuksen perusteella tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Työnantajan tapa hoitaa vakuuttamisvelvollisuutensa määräytyy sen mukaan, onko tämä sopimustyönantaja vai tilapäinen työnantaja. Työeläkemaksun hoitaminen on työntekijöiden kannalta keskeinen osoitus työnantajan kyvystä ja tahdosta hoitaa työhön liittyvät velvoitteensa kuten sosiaaliturvamaksut. Eläkelaitos antaa yritykselle todistuksen siitä, että sillä ei ole todistuksen antopäivään mennessä erääntyneitä vakuutusmaksuja. Jos yrityksellä on erääntyneitä maksuja, tilaajavastuulain mukaisen selvitysvelvollisuutensa täyttääkseen tilaajan tulee huolehtia, että sopimuskumppani on tehnyt erääntyneistä maksuista maksusopimuksen (HE/2006).

Itsenäisen yrittäjän kuuluu järjestää itselleen työeläketurva yrittäjän eläkelain, YEL:n, mukaan. Jos ammatinharjoittajan puoliso tai muu perheenjäsen työskentelee yrityksessä ilman palkkaa, myös hän on YEL:n mukaan vakuutettava yrittäjä. Osa yhtiömuotoisessa yrityksessä työskentelevistä omistajista vakuutetaan työntekijän eläkelain, TyEL:n mukaan. Yrityksessä työskentelevä osakeyhtiön osakas vakuutetaan TyEL:ssä, jos hän omistaa yksin enintään 30 % tai yhdessä perheenjäsenten kanssa enintään 50 % osakkeista tai äänimäärästä. YEL koskee myös Suomessa asuvaa ulkomaalaista yrittäjää. Tilaajan tulee pyytää YEL-todistus tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohdan 4 mukaisena selvityksenä tehdessään alihankintasopimuksen sellaisen itsenäisen yrittäjän kanssa joka ei ole työnantaja-asemassa (Ilmarinen 2010).

EU-säännösten, sosiaaliturvasopimusten ja Suomen työeläkelainsäädännön pääperiaatteiden mukaan työntekijän sosiaaliturvamaksut maksetaan työntekomaahan ja työntekomaan lainsäädännön mukaisesti. Tärkein poikkeus edellä mainitusta periaatteesta ovat lähetetyt työntekijät. Kun työnantaja lähettää työntekijän tilapäisesti työskentelemään EU- tai sosiaaliturvasopimusmaasta toiseen, pysyy lähetetty työntekijä määräajan lähtömaansa sosiaaliturvan piirissä, mikäli lähettävän maan viranomainen asian näin ratkaisee. Näin ollen riittävä todistus eläkevakuuttamisesta on joko lähtömaan viranomaisen myöntämä lähetetyn työntekijän E101- / A1-todistus tai suomalaisesta eläkeyhtiöstä otettu eläkevakuutus tai Eläketurvakeskuksen myöntämä vapautus vakuuttamisvelvollisuudesta.

4.4.5 Sovellettava työehtosopimus

Selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehtoista

Tilaaaja hankkii selvityksen sopimuskumppaniltaan tämän soveltamasta työehtosopimuksesta. Mikäli alalla ei ole yleissitovaa työehtosopimusta, sopimuskumppani esittää selvityksen keskeisistä työehtoista.

Kohdan 5 mukainen selvitys poikkeaa muista 5 §:n selvityksistä. Se on sopimuskumppanin itsensä antama vakuutus, kun taas muut selvitykset ovat viranomaisen antamia ja näin ollen selvitysten aitous on tarkistettavissa sen antaneelta taholta.

Tämän selvityksen kohdalla on huomattava että Suomessa tehtävässä työssä noudatetaan Suomessa voimassa olevia yleissitovia työehtosopimuksia. Tähän kohtaan palaan opinnäytetyössäni luvussa 7.

4.5 Milloin tilaaja voi jättää selvityksen tekemättä

Tilaaajan ei tarvitse tehdä tilaajavastuulain 5 § 1 momentin kohtien 1 - 5 mukaisia selvityksiä, mikäli sopimuskumppani on valtio, kunta, seurakunta, julkinen osakeyhtiö, valtion liikelaitos tms. Tilaajan ei myöskään tarvitse tehdä selvitystä sopimuskumppanistaan mikäli sopimuskumppanin toiminta on vakiintunutta. Hallituksen esityksessä 114/2006 määritellään sopimuskumppanin toiminta vakiintuneeksi jos yritys on harjoittanut liiketoimintaa vähintään kolme vuotta. Tilaajan ei myöskään tarvitsisi tehdä tilaajavastuulain 5 §:n mukaisia selvityksiä, jos tilaajan ja sopimussopimuksen sopimussuhdetta voidaan pitää vakiintuneena aikaisemman sopimussuhteen perusteella. Tässä tapauksessa ensisijaisena edellytyksenä on, että tilaajalla on perusteltu syy luottaa sopimuskumppaniinsa. Selvitykset ja tiedot on kuitenkin aina pyydettävä, jos tilaajalla on syytä epäillä, ettei sopimuskumppani aio täyttää velvoitteitaan. Omistajavaihdokset, tuntemattomat toimintatavat, katkokset rekistereissä velvoittaa tilaajaa tekemään selvitykset (HE 114/2006).

Sopimussuhteen vakiintuneisuudesta on Rovaniemen hallinto-oikeus antanut seuraavanlaisen päätöksen:

Tarkastaja on tehdyssä tilaajavastuutarkastuksessa havainnut, että tilaaja ei ollut hankkinut sopimuskumppaninsa osalta kaikkia tilaajavastuulain velvoittamia todistuksia. Tilaaja ei ollut hankkinut eläkevakuutusta ja työehtoja koskevaa selvitystä, joten työsuojelupiiri oli määrännyt laiminlyöntimaksua 4700 euroa. Tilaaja on kertonut kuulemiseen antamassaan vastineessa, ettei selvityselvöllisyyttä olisi ollut aikaisempien sopimussuhteiden perusteella. Työsuojelupiiri on laiminlyöntimaksupäätöksessään vedonnut sopimuskumppanin toimivan johdon vaihtumiseen 26.5.2005 sekä tilaaja yrityksen perustamiseen 24.5.2007. Kyseessä on näiden kahden yrityksen välinen ensimmäinen sopimus,

joten tilaajan ja sopimuskumppanin suhdetta ei voida pitää tilaajavastuulain 5 §:n 4 momentin mukaisesti vakiintuneena ja tilaajalla olisi ollut tilaajavastuulain mukainen selvitysvelvollisuus. Tilaaja on valittanut hallinto-oikeuteen ja vedonnut sopimussuhteen vakiintuneisuuteen osakkeiden omistajien aikaisempien yritysten nimissä tekemiin sopimuksiin kyseisen sopimuskumppanin kanssa. Hallinto-oikeus on katsonut ratkaisussaan sopimussuhteen vakiintuneeksi tilaajayrityksen omistajien aikaisemmin eri yrityksen nimissä tekemiin sopimusten perusteella kyseisen sopimuskumppanin kanssa. Hallinto-oikeus on poistanut työsuojelupiirin määräämän 4700 euron laiminlyöntimaksun (Päätös 09/0377/1). Hallinto-oikeus on katsonut, että tilaajalla on perusteltu syy luottaa sopimusosapuoleensa. Tällaisia luottamusta lisääviä seikkoja ovat juuri toiminnan vakiintuneisuus tai aikaisemmat kokemukset osapuolten välisestä sopimustoiminnasta.

Tilaajan tulee ottaa huomioon myös sopimuskumppanin vakiintuneisuutta miettiessään se, että myös kesken sopimuskauden tullut tieto verovelasta, eläkevelasta tai sopimuskumppanin työnantaja aseman muuttumisesta aiheuttaa tilaajalle erityisen syyn pyytää sopimuskumppanistaan tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin mukaiset selvitykset, mikäli sopimuskumppanin kanssa tehdään uusia tilauksia/sopimuksia. Tieto vero- tai eläkevelasta aiheuttaa erityisen syyn pyytää selvityksiä myös vuosia liiketoimintaa harjoittaneesta sopimuskumppanista, eli toimijasta joka muuten voitaisiin katsoa vakiintuneeksi toimijaksi.

4.6 Selvitysvelvollisuuden laiminlyönti

Selvitysvelvollisuuden laiminlyönnin seuraamuksena on laiminlyöntimaksu, joka määrätään tilaajalle. Laiminlyöntimaksu määrätään maksettavaksi valtiolle.

Laiminlyöntimaksu määrätään

- jos tilaaja on laiminlyönyt tilaajavastuulain mukaisen selvitysvelvollisuutensa
- jos tilaaja on tehnyt sopimuksen liiketoimintakiellosta annetun lain mukaiseen liiketoimintakieltoon määrätyn elinkeinoharjoittajan kanssa tai yrityksen kanssa, jonka yhtiömies, hallituksen jäsen, toimitusjohtaja taikka muussa siihen rinnastettavassa asemassa oleva henkilö on määrätty liiketoimintakieltoon. Rekisteritiedot ovat julkisia ja ne näkyvät kaupparekisteriotteesta
- tilaaja on tehnyt sopimuksen, vaikka hänen on täytynyt käsittää, että sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarkoitus täyttää sopimuspuolena ja työnantajana lakisääteisiä velvoitteitaan.

Laiminlyöntimaksun vähimmäismäärä on 1500 euroa ja enimmäismäärä 15 000 euroa. Maksu nousee vuoden 2011 alusta niin, että vähimmäismäärä on 1600 euroa ja enimmäismäärä 16 000 euroa. Laiminlyöntimaksu on sopimuskohdainen. Laiminlyöntimaksun suuruutta määrittäessä otetaan huomioon laiminlyönnin aste, laatu ja laajuus sekä sopimuksen arvo. Arvioon

vaikuttaa myös yrityksen koko, työntekijämäärä ja toiminnan laajuus. Laiminlyöntimaksun määrään vaikuttaa myös tilaajan oma toiminta, kuten laiminlyönnin tarkoituksellisuus tai piittaamaton asenne laissa säädettyjä velvollisuuksia kohtaan. Jos laiminlyöntiä voidaan pitää vähäisenä ja se on kohtuullista olosuhteet huomioon ottaen, se voidaan jättää määräämättä.

Laiminlyöntimaksun määrää työsuojeluviranomainen, joka antaa asiasta valituskelpoisen päätöksen. Laiminlyöntimaksun määrääminen edellyttää aina tilaajan kuulemistä. Tilaaja saa hakea päätökseen muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen (Tilaajavastuulaki 9,10).

5 Tilaajavastuulain valvonta

Tilaajavastuutarkastajat valvovat tilaajan selvitysvelvollisuuden toteutumista. Tarkastuksella valvotaan, että tilaaja on hankkinut ennen sopimuksen tekemistä tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohtien 1 - 5 edellyttämät todistukset ja selvitykset sekä sitä, että hankitut selvitykset eivät ole olleet selvitystä tehtäessä 3 kk vanhempia.

Tarkastuksilla valvotaan myös henkilöstön edustajien tiedonsaantioikeuden toteutumista. Tilaajavastuulain 6 §:n mukaan tilaajan on pyynnöstä ilmoitettava tiedot tehdystä sopimuksesta luottamusmiehelle, luottamusvaltuutetulle ja työsuojeluvaltuutetulle. Ilmoitettavat tiedot koskevat käytettävän ulkopuolisen työvoiman määrää, työkohdetta, työtehtäviä, sopimuksen kestoa, käytettävän ulkopuolisen yrityksen yksilöintitietoja ja työhön sovellettavaa työehtosopimusta. Valvonta 6 §:n toteutumisesta tehdään pyytämällä työntekijäpuolen edustaja joko työsuojeluvaltuutettu tai luottamusmies mukaan tarkastustilaisuuteen.

5.1 Tarkastukset

Työsuojeluviranomaisen valvontatoimintaan sovelletaan hallintolakia (6.6.2003/434), kielilakia (6.6.2003/423), saamen kielilakia (15.12.2003/1086) ja lakia viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621). Lain työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta 4 § antaa työsuojeluviranomaiselle tiedonsaanti ja tarkastusoikeuden. Tarkastajilla on oikeus päästä työpaikalle sekä saada nähdäkseen tarpeelliset asiakirjat. Tarkastaja esittää tarkastukselle mennessään henkilökorttinsa ja pyydettyä todistaa henkilöllisyytensä. Valvontalain 8 § ei toteutunut työsuojeluviranomaisen näkemyksen mukaan 29.9.2010 tehdys- sä tarkastuksessa Olkiluodon ydinvoimalatyömaalle tilaajan estettyä tarkastajien työmaalle pääsyn. TSValL 8 § antaa tarkastajille valtuuden aloittaa tarkastus ilman edeltävää ilmoitusta, milloin se valvonnan kannalta on tarpeellista.

Työsuojeluhallinto antoi tapahtumien kulusta työmaalla tiedotuksen jonka useat tiedotusvälineet julkaisivat:

”Meillä oli tarkoitus aloittaa tarkastus ennen kello kuutta aamulla ja ennalta ilmoittamatta haastatella porteilla ulkomaisia työntekijöitä. Valtaosa tarkastajista pääsi vasta kello kahdeksan jälkeen sisälle. Yllätyksestä meni osittain terä ja haastattelujen määrä jäi selvästi pienemmäksi mitä oli ajateltu”, kertoo Lounais-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueen johtaja Seppo Pekkala.

Lain mukaan työsuojeluviranomaisella ja tarkastajalla on valvonnan edellyttämässä laajuudessa oikeus päästä paikkaan, jossa tehdään työtä. Tarkastus voidaan tehdä ennalta ilmoittamatta, mikäli se on valvonnan kannalta tarpeellista. Pekkalan mukaan viranomaiset harkitsevat asian viemistä eteenpäin poliisin tutkittavaksi” (YLE 2010).

Tapahtunutta työsuojeluviranomaisen työmaalle pääsyn estämistä käsiteltiin eduskunnassa jo seuraavana päivänä. Kansanedustaja Kimmo Tiilikaisen mielestä työsuojeluviranomaisten toiminnan estäminen horjuttaa luottamusta ydinvoimalan rakennuttajaa, työn laatua ja ydinvoimaloiden turvallisuutta kohtaan sekä vahvistaa epäilyjä työehtojen polkemisesta. Hänen mielestään tapahtumia ei voi katsoa läpi sormien ja työsuojeluviranomaisten on tarvittaessa vietävä asia poliisin tutkittavaksi. Sosiaali- ja terveysministeri Juha Rehula pitää työsuojeluviranomaisten toiminnan rajoittamista Olkiluodon voimalatyömaalla moitittavana. Rehula vaatii keskiviikkoamun tapahtumien selvittämistä (YLE 2010).

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa tiedotteessa korostetaan, että viranomaisilla on aina oltava esteetön mahdollisuus tehdä lain mukaista valvontaa. Olkiluodon ydinvoimalatyömaalla viranomaisen mahdollisuus ennalta ilmoittamattomiin tarkastuksiin vaarantui.”Yhdyn täysin siihen, mitä työsuojelusta vastaava ministeri eilen eduskunnan kyselytunnilla totesi. Työsuojeluviranomaisten pysäyttäminen Olkiluodon työmaan portille on hyvin moitittavaa ja tapahtunut vaatii perusteellista selvittämistä. On saatava varmuus siitä, että Olkiluodon työmaan asiat saadaan kuntoon” toteaa työministeri Sinnemäki. (TEM 2010)

Teollisuuden Voima Oyj kertoo Olkiluodon ydinvoimalatyömaan olevan valtakunnallinen projekti ja työmaan työllistävä vaikutus lähiseudulla ja Suomessa on Teollisuuden Voima Oyj:n mukaan merkittävä. Rakennusvaiheessa projekti merkitsee suoraan ja välillisesti n. 30 000 henkilötyövuotta. Työmaa on työllistänyt 4 400 henkilöä (tvo.fi). Työmaan työvoimasta on 75 % ulkomaalaisia.

Ammattijärjestöt ovat viestittäneet työehtosopimuksien noudattamattomuudesta työmaalla. Metalliliiton Olkiluodon ydinvoimalatyömaan luottamusmies antoi palautetta työsuojeluviranomaisille huhtikuussa 2010 pidetyssä sidosryhmätapaamisessa. Hänen mielestään viranomaisten tekemissä tarkastuksissa ydinvoimalatyömaan osalta oli tehostamisen paikka. Kohun herättänyt tarkastus oli ensimmäinen ennalta ilmoittamaton sekä suurella tarkastajaryhmällä tehty tarkastus ydinvoimalatyömaalle, aikaisemmat tarkastukset ovat olleet ennalta ilmoitettuja.

5.1.1 Ennalta ilmoitetut tarkastukset

Tiimin peruskirjassa määritellään vuosittain, minkälaisiin yrityksiin tarkastukset pääasiallisesti kohdistetaan, kohteena voivat olla esimerkiksi tietyn kokoluokan yritykset. Tarkastaja valitsee tarkastuskohteet sen pohjalta, mihin hankkeeseen hän kuuluu. Tärkeitä tarkastuskohteita ovat työmaalle tehtyjen tarkastuksien pohjalta tietoon saadut alihankintaketjuissa olevat yritykset. Alueellinen kattavuus on myös otettava huomioon tarkastuskohteiden valinnassa.

Tilajaan otetaan yhteyttä puhelimitse ja sovitaan tarkastusaika. Tilajalle lähetetään etukäteen tarkastuksen asialista. Tarkastus suoritetaan joko tilajan tiloissa tai työsuojelun vastualueen toimistossa. Tilaja toimittaa tarkastajalle etukäteen luettelon käyttämistään alihankinta- ja vuokratyö-sopimuskumppaneista. Tarkastaja valitsee luettelosta tarkastettavat sopimuskumppanit. Tarkastettavien sopimuskumppaneiden määrä vaihtelee käytettävän ulkopuolisen työn laajuudesta 2 - 8:n sopimuskumppaniin, keskimäärin sopimuksia tarkastetaan yhdellä tarkastuksella 4 kpl. Tilaja esittää tarkastuksessa sopimuksen johon työ perustuu sekä sopimukseen liittyvät tilaajavastuulain mukaiset selvitykset. Sopimus voi olla myös suullinen, suullisen sopimuksen arvo ja kesto tarkastetaan ostoreskontralistauksesta tai muusta vastaavasta selvityksestä. Tilajalle annetaan mahdollisuus toimittaa tarkastuksessa puuttumaan jääneitä selvityksiä tarkastuksen jälkeen sovittuun päivämäärään mennessä. Tämä mahdollisuus annetaan, koska esimerkiksi rakennusalalla tehdyt tilaajavastuulain mukaiset selvitykset voivat olla työmaalla, jossa työsuoritus on tehty. Ennalta ilmoitettuja tarkastuksia suoritetaan myös yhteisesti ulkomaalaisvalvontaa tekevien tarkastajien kanssa silloin, kun tilajalla on ulkomaalaisia työntekijöitä tai alihankkijoita ja lähetettyjä työntekijöitä. Tarkastuksesta lähetetään tarkastuskertomus työnantajalle sekä työntekijäpuolen edustajalle.

Yleensä tarkastuksen alussa käydään tilajan kanssa läpi tilaajavastuulakia sekä työntekijäpuolen edustajan kanssa tilaajavastuulain 6 §:n mukainen henkilöstön tiedonsaantioikeus. Laki alkaa olla hyvin tunnettu, mutta edelleen löytyy työnantajia, joille laki ei ole entuudestaan tuttu.

5.1.2 Ennalta ilmoittamatta tehtävät tarkastukset

Ennalta ilmoittamattomia tarkastuksia tehdään esimerkiksi rakennustyömaille. Tarkastukset tehdään suurimmalta osin yhteistarkastuksina ulkomaalaisvalvontaa tekevien tarkastajien kanssa.

Rakennustyömaan ollessa kyseessä tarkastuksen aluksi työnantajan edustajalta pyydetään työmaan alihankkijaluettelo sekä työmaan kulkulupaluettelo. Tarkastukseen pyydetään mu-

kaan työmaan työsuojeluvaltuutettu. Työmaalla olevien työntekijöiden henkilötunnisteet tarkistetaan.

Työturvallisuuslain 6 luvun 52 a §:n mukaan rakennustyömaalla työskentelevällä on työmaalla liikkuaan oltava näkyvillä henkilön yksilöivä kuvallinen tunniste. Tunnisteesta on käytävä ilmi, onko työmaalla työskentelevä työsuhteessa oleva työntekijä vai itsenäinen työsuorittaja. Tilaajavastuutarkastuksen kannalta tärkeät tunnisteesta tarkastettavat tiedot ovat työntekijän nimen lisäksi työnantajan nimi ja Y-tunnus, joiden pitää olla mainittuna tunnisteessa. Tilaajan esittämässä alihankkijaluettelosta ei välttämättä ole kaikki alihankintayritykset mainittuina, tarkastamalla tunnistekortit myös luettelon ulkopuoliset alihankkijat löytyvät. Alihankinnan ketjuttaminen löytyy nimenomaan työmaalla työskentelevien työntekijöiden tunnistekorttien tarkastuksessa.

Työmaakohtainen kulkulupa on rakennusalan itsensä luoma käytäntö pimeän työn torjumiseksi. Tarkoitus on, jokainen työmaalla työskentelevä ilmoittautuu työmaatoimistossa pääura-koitsijalle ennen työn aloittamista. Ilmoittautuneet kirjataan kulkulupaluetteloon ja työntekijöille annetaan työmaakohtainen kulkulupa. Näin seuranta ulottuu kaikkeen työmaalla tapahtuvaan alihankintatyöhön. Rakennusteollisuus RT ry on edellyttänyt jäsenyrityksiltään vuodesta 1996 lähtien kulkulupien käyttöä. Kulkulupaluettelo on hyvä apu tarkastajalle selvittäessä alihankintaketjuja, mutta se ei ole aukoton järjestelmä.

Tarkastuksen kulku työmaalla ei poikkea oleellisesti etukäteen ilmoitetusta tarkastuksesta. Tarkastaja valitsee tarkastettavat sopimukset tilaajalta saamiensa tietojen perusteella, asiakirjat käydään läpi ja sovitaan, mihin mennessä tilaaja toimittaa puuttuvat asiakirjat. Ulkomaalaistarkastaja tekee oman tarkastuksensa ulkomaalaisten työntekijöiden osalta. Molemmista sekä tilaajavastuu- että ulkomaalaistarkastuksesta lähetetään tarkastuskertomukset työnantajalle, työkohteen edustajalle, joka on usein työmaan vastaava työnjohtaja sekä työsuojeluvaltuutetulle.

5.1.3 Verottajan kanssa tehtävät yhteistarkastukset

Verotarkastajien kanssa tehdään yhteistarkastuksia vuosittain. Vuonna 2010 tarkastuksia on ollut kolmessa eri jaksossa. Ensimmäinen jakso oli toukokuussa ja toinen jakso syyskuussa ja viimeinen marraskuussa. Tarkastukset suoritetaan yleensä kahtena peräkkäisenä päivänä. Tarkastajaryhmiä on useita ja yhdessä ryhmässä on yleensä kaksi verotarkastajaa, tilaajavastuutarkastaja ja ulkomaalaisvalvontaa tekevä tarkastaja. Yksi ryhmä tekee kahden päivän aikana 5 - 6 tarkastusta riippuen kohteen koosta.

Yhteistarkastukset etenevät aikaisemmin kerrotun ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen kulun mukaisesti. Verotarkastajat keräävät näistä tarkastuksista tietoa omiin myöhemmin tehtäviin tarkastuksiin sekä verohallinnolle ilmoitettujen tietojen tarkistamista varten. Nämä yhteistarkastukset ovat varsinaisia tehoiskuja ja tarkastuksilla huomaa, että verottajan läsnäolo aiheuttaa kohteissa erilaista jännitystä kuin, mitä työsuojelutarkastajat saavat aikaan.

5.1.4 Kirjalliset tarkastukset

Tarkastus voidaan suorittaa myös kirjallisena. Kirjallisia tarkastuksia tehdään harvoin. Pääasiallisesti pyritään tapaamaan tilaaja henkilökohtaisesti, joko yrityksen tiloissa tai työsuojelun vastualueen toimistossa. Kirjallista menettelyä tilaajavastuutarkastuksissa käytettiin 74 tarkastuksessa vuonna 2009, eli n. 9 % koko tarkastusmäärästä. Tämä on mahdollista tilanteissa, joissa tilaajalla on vähän sopimuskumppaneita ja tilaajan olosuhteet esimerkiksi pitkän etäisyydenvuoksi ovat sellaiset, että tarkastus on resurssien käytön kannalta järkevää suorittaa kirjallisena.

Tilaajan kanssa sovitaan, että tarkastus suoritetaan kirjallisena asiakirjatarkastuksena. Tilaajalle lähetetään tarkastuksen asialista, mistä käy ilmi mitä tilaajalta edellytetään. Tilaaja lähettää luettelon alihankkijoistaan, jonka jälkeen tarkastaja pyytää haluamistaan alihankkijoista tehdyt tilaajavastuulain mukaiset selvitykset tarkastettavakseen. Tarkastuksesta toimitetaan tilaajalle tarkastuskertomus.

5.2 Tarkastuksen asiakirjat

5.2.1 Tarkastuksen asialista

Yritystarkastuksesta sopimisen jälkeen tilaajalle lähetetään sähköpostitse tai postitse tarkastuksen asialista. Asialistassa kerrotaan tarkastuksen tarkoitus, läsnäolijat (työnantajan edustaja, luottamusmies / -valtuutettu, työsuojeluvaltuutettu), lisäksi työnantajan edustajaa pyydetään

- huolehtimaan yllä mainittujen henkilöiden kutsumisesta tilaisuuteen
- toimittamaan asialista kaikille tarkastukseen osallistuville
- toimittamaan tarkastajalle XX.XX.XXXX mennessä luettelo sopimuskumppaneista, joiden kanssa tilaaja on tehnyt XX.XX.XXXX tai sen jälkeen sopimuksen alihankintasopimukseen perustuvan työvoiman tai vuokratyövoiman käyttämisestä
- toimittamaan tarkastajalle viimeistään tarkastustilaisuudessa nähtäväksi edellä yksilöidyistä sopimuskumppaneista seuraavat tilaajavastuulain 5 §:n edellyttämät selvitykset.

Tilaajavastuutarkastuksen asialistassa on luetteloitu selvitykset, jotka tilaajan tulee tilaajavastuulain mukaan hankkia. Viimeistään saatuaan tarkastuksen asiakirjan ja perehdyttyään siihen tilaaja ymmärtää mistä tarkastuksesta on kyse.

5.2.2 Tarkastuskertomus

Tarkastuskertomukselle asiakirjana valvontalaissa asetettuja yleisiä vaatimuksia

- Laadittava viipymättä kirjallisena
- Noudatetaan samoja käsitteitä kuin hallintolaissa (erityisesti HallL 39 §)
- Tarkastuksen kulku, kohde, aika ja paikka, läsnä olleet ja muut tarpeelliset yksilöintitiedot kirjattava kertomukseen (esim. eriävät käsitykset ym.)
- Sisältää lähinnä vain kohteen ja asian jatkokäsittelyn vaatimat olennaiset tiedot
- Selostus toimintaohjeen ja kehotukset merkityksestä ja jatkotoimenpiteistä
- Suositusluonteiset neuvot pidettävä selvästi erillään toimivallan käytöstä
- Ei sisällä tietoja, jotka on pidettävä ulkopuolisilta salassa
- Tarkastuskertomus on jaettava tiedoksi työnantajalle ja asianomaiselle työsuojeluvallan tuutetulle

Tarkastuskertomuksen tarkoituksena on, että työnantaja ryhtyy siinä esitettyihin toimenpiteisiin. Tarkastuskertomuksen on oltava lakien ja viranomaisohjeiden mukainen, edellisen lisäksi tarkastuskertomuksen tulee olla vaikuttava, ymmärrettävä ja jämäkkä. (Uudenmaan työsuojelupiirin perehdyttämisaineisto)

Salassa pidettävät tiedot

- Julkisuuslaissa ja TsValvL 10 §:ssä säädetty: liike- ja ammattisalaisuus, henkilön terveydentila, henkilöllisyys ym.
- Tietojen ilmaiseminen asianomaisen suostumuksella
- Tarkastuskertomus pyrittävä laatimaan siten, että sitä voidaan yleensä käsitellä julkisena asiakirjana
- Jos kertomusta ei voida laatia ilman salassa pidettäviä tietoja, kertomus merkitään salaiseksi
- Salaiset tiedot mieluummin liitteeseen, jolloin kertomus on muilta osin julkinen ja liite on salainen (Uudenmaan työsuojelupiirin perehdyttämisaineisto)

Tilaajavastuutarkastuksissa tarkastuskertomuksiin kirjattavaa salaista tietoa ovat yleensä verotiedot, eläkevakuutustiedot ja sopimuksen arvo.

Tilaajavastuutarkastuksesta selvitysvelvollisuuden lievistä laiminlyönnistä annetaan tilaajalle toimintaohje. Toimintaohjeet annetaan heti tarkastuskertomuksen alussa tarkastuksen yksilöintitietojen (aika, työnantajan tiedot, tarkastukseen osallistujat) jälkeen. Toimintaohjeesta tulee käydä ilmi selkeästi, mistä puutteesta toimintaohje annetaan. Esimerkiksi seuraavasti

”Tilaajavastuulain nojalla esitetyt tiedot, todistukset ja selvitykset eivät saa olla kolmea kuukautta vanhempia.

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (1233/2006) 7 § 1 mom.”

Tilaajan selvitysvelvollisuuden laiminlyönnin ollessa sellainen, että se aiheuttaa laiminlyöntimaksuprosessin käynnistämisen, tämä ilmoitetaan heti tarkastuksen yksilöintitietojen jälkeen seuraavasti:

”Esitän Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueelle laiminlyöntimaksuprosessin aloittamista tilaajavastuulain (1233/2006) laiminlyönnin seurauksena.

Ennen laiminlyöntimaksun määrittämistä tilaajaa tullaan kuulemaan kirjallisesti selvitysvelvollisuuden laiminlyönnistä liittyen tilaajan Yritys Oy:n kanssa tekemään alihankintasopimukseen.

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (1233/2006) 9 ja 10 §, Hallintolaki (434/2003) 34” (Työsuojelun vastuualueen asiakirjapohjat).

Salassa pidettävät tiedot kirjoitetaan salassa pidettävään liitteeseen.

Tarkastaja allekirjoittaa yhden tarkastuskertomuksen alkuperäiskappaleen, joka arkistoidaan. Tarkastuskertomuksen vastaanottajille lähetetään kopio. Tarkastuskertomus lähetetään aina vähintään työnantajalle ja työsuojeluvaltuutetulle. Kun kyseessä on rakennustyömaa, on tärkeää, että tarkastuskertomus lähetetään työnantajan lisäksi myös tarkastuskohteeseen. Tarkastuskertomus postitetaan aina allekirjoitetun lähetteen kanssa. (Uudenmaan työsuojelupii-
rin perehdyttämisaineisto)

5.2.3 Kuuleminen

Hallintolain mukainen asianomaisen kuuleminen HL 34 § velvoittaa viranomaisen varaamaan asianosaiselle tilaisuuden ennen asian ratkaisemista lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun. Hallintolain 11 §:n mukaan hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Kuulemisessa on tärkeää kuulla asianosaista oikeista asioista. Kuullaan nimenomaan niistä asioista, jotka tarkastuskertomuksessa on todettu puutteellisiksi. Kuulemisen allekirjoittaa tarkastaja sekä vastuualueen johtaja tai hänen sijaisensa.

Kuulemisen vastineessa asianosainen selvittää näkemyksensä esitettyyn laiminlyöntiin. Asianosainen voi myös toimittaa vastineen liitteenä puuttuvia asiakirjoja. Tarkastaja harkitsee, ovatko lisäselvitykset riittäviä sekä laiminlyönnin mahdolliset seuraukset. Mikäli tarkastaja katsoo, että laiminlyönti on lisäselvityksien jälkeen niin vähäinen, että laiminlyöntimaksun määräämiselle ei ole perusteita, hän tekee laiminlyöntimaksun määräämättä jättämisilmoituksen. Kyseisen ilmoituksen allekirjoittaa vain tarkastaja, ilmoitus lähetetään tiedoksi tilaajalle. Laiminlyöntimaksun määräämättä jättämisilmoitus päättää laiminlyöntimaksuprosessin.

5.2.4 Laiminlyöntimaksupäätös

Laiminlyöntimaksun määrääjä on Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualue. Päätöksen allekirjoittaa ESAVIN työsuojelun vastuualueen johtaja ja tarkastuksen tehnyt tarkastaja. Päätöksen esittää tarkastuksen tehnyt tarkastaja. Päätöksessä selvitetään asia, mistä laiminlyöntimaksu aiheutuu, laiminlyöntimaksun määrä ja maksun eräpäivä. Päätöksessä kerrotaan perustelut laiminlyöntimaksulle ja vastataan tilaajan kuulemisessa mahdollisesti antamaan vastineeseen. Tilaaja voi hakea muutosta päätökseen valittamalla hallinto-oikeuteen, valitusosoitus on päätöksen liitteenä.

6 Tilaajavastuutarkastuksen tuloksia

Lain valmistelussa mm. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta piti tärkeänä, että lakiehdotuksen valvonnan onnistumista seurataan. Lokakuussa 2009 valmistui Työ- ja elinkeinoministeriön rahoittama Anne Alvesalon ja Terhi Hakamon tutkimus tilaajavastuulain toteutumisesta. Tutkimuksen mukaan tilaajavastuulakia pidettiin vastaajien keskuudessa toimivana. Joka kymmenes vastaaja lakkauttaisi lain kokonaan. Vastaajat suhtautuivat myönteisesti valvontaresurssien lisäämiseen ja valvontaan suhtauduttiin yleisesti myönteisesti. Tarkastajien asiantuntemus sai vastaajilta hyviä arvosanoja. Huomion arvoista on se, että työnantajat uskoivat lain parantavan yritysten toimintatapoja ja edistävän tervettä kilpailua sekä torjuvan harmaata taloutta.

Vuoden 2009 valvonnan hankkeet olivat rakennusala, teknologiateollisuus, logistiikka, kemiateollisuus, majoitus- ja ravitsemusala, kiinteistönhoito sekä kaupan ala. Lisäksi hankkeena oli nimikkeellä hanke nimeltä muut. Tähän hankkeeseen tehdään tarkastukset, mitkä ovat yleensä vihjetietoina tulevia eivätkä kuulu tiimin peruskirjassa määriteltymiin varsinaisiin hankkeisiin.

Vuonna 2009 tilaajavastuutarkastuksia tehtiin 789, tarkastuksista 74 oli kirjallisesti suoritettuja. Tarkastuksia tehtiin eniten rakennusalalle n. 47 % kaikista tehdyistä tarkastuksista. Tarkastukset jakautuivat hankkeittain taulukon 2 mukaisesti.

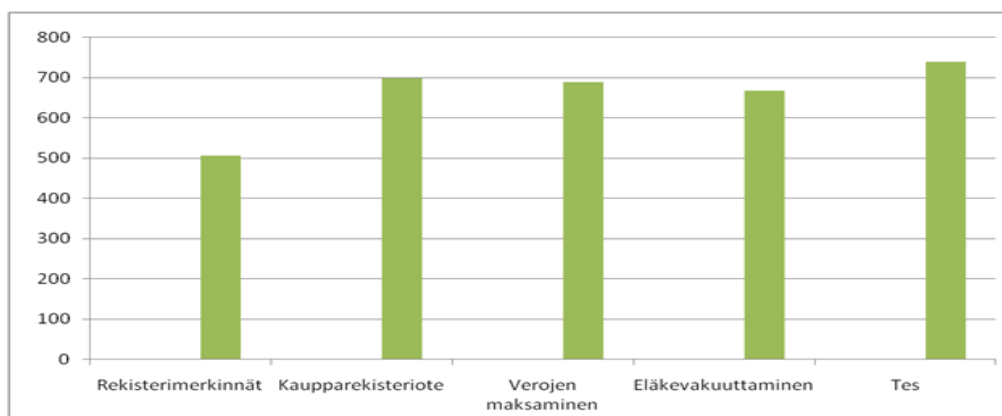
Hanke	Tarkastukset
Rakennusala	376
Teknologiateollisuus	85
Kemianteollisuus	66
Mara	55
Logistiikka	51
Kiinteistönhoito	69
Kauppa	50
Muut	37
Yhteensä	789

Taulukko 2: Vuoden 2009 tarkastukset hankkeittain (Tiimin peruskirja 2010)

Tarkastuksista 56 % (439 kpl) tehtiin entisten Uudenmaan, Turun ja Porin ja Hämeen työsuojelupiirien alueella. Suomen työvoimasta ja työllisistä 60 % on edellä mainituilla alueilla. Entisen Pohjois-Suomen työsuojelupiirin alueelle, joka on pinta-alallisesti laajin alue, tehtiin 25 % (195 kpl) kaikista tarkastuksista. (Tiimiraportti 2009)

6.1 Selvityselvollisuudessa havaitut puutteet v. 2009

Tilaajavastuutarkastajat tarkastivat vuonna 2009 yhteensä 2967 sopimusta, joista 1730 tapauksessa (58 %) ei ollut ehdotonta selvityselvollisuutta. Tarkastuksella käsiteltiin keskimäärin 4 alihankinta- tai vuokratyösopimusta. Tehdyistä tarkastuksista n. 60 %:ssa havaittiin joitakin puutteita tilaajavastuulain noudattamisessa (puutteeiksi on määritelty, jos selvitys on puuttunut kokonaan, se on hankittu sopimuksen tekemisen jälkeen, selvitys on vanhempi kuin 3 kuukautta, maksusuunnitelma puuttuu tai selvitys on jotenkin muuten puutteellinen). Kuvio 1:n mukaisesti yleisimmät puutteet koskivat työehtosopimusselvitystä ja kaupparekisteriotetta, kuitenkin suuria eroja selvityselvollisuuskohtien välillä ei ollut (Tiimiraportti 2009) (Kuvio 1).

Kuvio 1: Havaittujen puutteiden jakautuminen selvitysvelvollisuuskohdittain (3302 kpl) (Hieta-ranta. Luentoaineisto 2010)

6.2 Kuulemiset ja laiminlyöntimaksupäätökset

Kuulemisia tilaajavastuulain mukaisen selvitysvelvollisuuden laiminlyönnistä vuonna 2009 lähetettiin yhteensä 125 kappaletta. Laiminlyöntimaksun määräämiseen niistä johti 79 kappaletta. Joitakin laiminlyöntimaksuprosesseja on vielä vuodelta 2009 kesken. Laiminlyöntimaksuprosessi voi kestää useita kuukausia. Tarkastuksella annetaan tilaajalle aikaa toimittaa tarkastuksella puuttumaan jääneet selvitykset. Tilaajan hankkimat selvitykset ovat usein isompien yritysten ollessa kyseessä yrityksen pääkonttorissa, jossa hankintayksikkö tekee työmaiden hankinnat. Tarkastuksen tehnyt tarkastaja kirjoittaa tarkastuskertomuksen saatuaan määrättyyn päivämäärään mennessä saamansa selvitykset. Hallintolain mukainen kuuleminen voidaan joutua tekemään kahdesti, mikäli tilaaja tuo ensimmäisen kuulemisen vastineessa esiin seikkoja, jotka eivät ole aikaisemmin olleet tarkastajan tiedossa. Laiminlyöntimaksuja v. 2009 määrättiin 412 500 euron edestä. Summa koostuu 112 sopimuksesta. Edellä mainitut luvut tulevat vielä kasvamaan, kun kesken olevat laiminlyöntimaksuprosessit saadaan päätökseen (Tiimiraportti 2009).

Hallinto-oikeudesta on tullut lokakuuhun 2010 mennessä 52 päätöstä annettuihin laiminlyöntimaksupäätöksiin tehdyistä valituksista (Taulukko 3). 32 laiminlyöntimaksupäätöstä on pysynyt ennallaan. Kahta päätöstä ei ole käsitelty valitusajan umpeutumisen vuoksi. Laiminlyöntimaksu on muuttunut tai se on poistettu yhteensä 18 päätöksessä. Kahden valituksen osalta valitusaja oli umpeutunut, joten valitusta ei ole hallinto-oikeudessa käsitelty. Yksi hallinto-oikeuden päätös voi käsittää useamman sopimuksen. Hallinto-oikeuden päätöksellä muutetut laiminlyöntimaksupäätökset koskevat 25 sopimusta, laiminlyöntimaksu on sopimuskohtainen. Kokonaan määrätty laiminlyöntimaksu on poistettu hallinto-oikeudessa 12 sopimuksesta, 13 sopimuksesta hallinto-oikeus on alentanut määrättyä laiminlyöntimaksua.

Kaikkiaan laiminlyöntimaksuja vuoden 2010 alkuun mennessä on määrätty 1 414 325 euron arvosta. Hallinto-oikeuden päätöksellä maksuja on palautettu 82 575 euroa. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen on tehty joitakin valituksia. KHO on antanut ratkaisunsa yhteen valitukseen. Kyseisessä tapauksessa valittaja oli Uudenmaan työsuojelupiiri, hallinto-oikeuden antama päätös ei muuttunut.

	Päätöksiä yhteensä	Ei muuttunut	Muuttui	Ei käsitelty
Hämeenlinna HO	6	2	2	2
Helsingin HO	24	19	5	
Kouvolan HO	5	2	3	
Rovaniemen HO	2	1	1	
Turun HO	5	2	3	
Oulun HO	4	2	2	
Kuopion HO	4	2	2	
Vaasan HO	2	2		
Päätöksiä yhteensä	52	32	18	2

Taulukko 3: Hallinto-oikeuden päätökset tilanne 20.10.2010 (Juntunen. Päätöksiä seuranta-
taulukko, 2010)

7 Tilaajavastuulaki - työehtosopimuksen noudattamisen valvonta

Tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohdan 5 mukaisesti tilaajan täytyy selvittää, mitä työehtosopimusta sopimuskumppani soveltaa tai keskeiset työehdot. HE 114/2006 mukaan sovellettava työehtosopimus voisi olla joko työnantajaa sitova työehtosopimus sen perusteella, että hän on sidottu siihen työehtosopimuslain (7.6.1946/436) perusteella tai työsopimuslain (26.1.2001/55) 2 luvun 7 §:ssä tarkoitettu yleissitova työehtosopimus tai sellainen muu työehtosopimus, jota työnantaja käytännössä soveltaa. Selvitys keskeisistä työehdoista työehtosopimuksen puuttuessa voisi kattaa työehtojen osalta sen, mitä työsopimuslain 2 luvun 4 §:ssä on säädetty työnteon keskeisistä ehdoista annettavasta selvityksestä. Tällaisia olisivat esimerkiksi työntekijän pääasialliset työtehtävät, palkanmaksukausi, säännöllinen työaika, vuosiloman määräytyminen ja irtisanomisaika. Palkkatiedoista riittäisi selvitys siitä, miten palkka ja sen osat määräytyvät. Tarkoituksena ei ole, että täsmälliset henkilökohtaiset palkkatiedot kävisivät ilmi tilaajalle. Lähetettyjen työntekijöiden palkkatietoina voisi ilmoittaa myös sen työehtosopimuksen, josta on haettu tietoa siinä tapauksessa, ettei alalla ole yleissitovaa työehtosopimusta (HE 114/2006).

7.1 Sopimuskumppanin esittämä selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta

Tilaajan hankkima selvitys on yleensä sopimuskumppanin itsensä kirjoittama, päiväämä ja allekirjoittama todistus esimerkiksi ”Yrityksessämme XX Oy noudatamme rakennusalan työehtosopimusta”.

Yksi tilaajan käyttämä ja alan työmarkkinajärjestöjen suosittelema tapa varmistaa, että sopimuskumppani soveltaa työhön vaadittavaa työehtosopimusta, on sisällyttää alalla sovellettava työehtosopimus urakkasopimukseen, jonka sekä tilaaja että alihankintayrityksen edustaja allekirjoittaa. Työsuojeluviranomainen on hyväksynyt tavan tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohdan 5 mukaiseksi selvitykseksi.

Myös Rakentamisen Laatu ry RALA:n, tilaajavastuu.fi-palvelun sekä Suomen Asiakastieto Oy:n vastuullinenyritys.fi tuottamat raportit hyväksytään tilaajavastuulain mukaiseksi selvitykseksi. Tilaaja on hoitanut tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohdan 5 mukaisen selvitysvelvollisuutensa, mikäli raportista löytyy tieto sopimuskumppanin soveltamasta työehtosopimuksesta. Rakentamisen Laatu ry RALA on kiinteistö- ja rakennusalan järjestöjen perustama toimija, jonka tavoitteena on parantaa rakentamisen laadun ja terveen kilpailun edellytyksiä. RALA kerää ja ylläpitää tietoa alan yrityksistä, arvioi niitä ja antaa niille pätevyys- ja luokituksia (RALA 2010). RALA on perustettu 1997 ja tilaajavastuulain myötä kehittänyt palvelujaan niin, että RALA pätevistä yrityksistä on saatavilla tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohtien 1, 3, 4 ja 5 mukaiset selvitykset. Kaupparekisteriotetta eli kohdan 2 mukaista selvitystä ei RALA:sta pysty tulostamaan, sivuilta on kylläkin linkki Patentti- ja rekisterihallinnon sivuille. Tietojen ylläpito RALA:ssa on RALA-pätevyyden saaneelle yritykselle maksullinen, siten että yritys maksaa palvelusta vuosimaksun. RALA-pätevyyden saaneen yrityksen tiedot on vapaasti saatavissa RALA:n nettisivuilta. Tilaajavastuu.fi -palvelu tarjoaa erilaisia lain vaatimia raportointi- ja seurantapalveluita rakennusalan tilaajille ja toimittajille mukaan lukien tilaajavastuulain mukaiset selvitykset. Raporttien saaminen palvelusta edellyttää, että tilaaja ja sopimuskumppani ovat rekisteröityneet palvelun käyttäjäksi. Palvelu on maksullinen yritykselle, joka haluaa tietonsa olevan saatavilla toiminnosta. Moni tilaaja vaatii sopimuskumppaninsa liittymistä tilaajavastuu.fi-palveluun ennen sopimuksen tekemistä. Suomen Asiakastieto Oy:llä on vastaava toiminto nimellä vastuullinenyritys.fi.

7.2 Työehtosopimuksen yleissitovuus

Lienee paikallaan selvittää ensin, mitä tarkoitetaan työehtosopimuksen yleissitovuudella. Työehtosopimus on sopimus, jonka yksi tai useampi työnantaja tai työnantajien yhdistys tekee yhden tai useamman rekisteröidyn työntekijän yhdistyksen kanssa. Työehtosopimuksissa on määräyksiä työsuhteen ehdoista ja työoloista. Työehtosopimus velvoittaa niitä, jotka sen ovat

tehneet tai yhtyneet sopimukseen. Tätä sanotaan normaalisitovuudeksi. Jos työehtosopimus on valtakunnallinen, asianomaisella alalla edustavana pidettävä työehtosopimus, se on yleissitova työehtosopimus. Yleissitovuus laajentaa työehtosopimuksen vähimmäisehdot myös järjestäytymättömien työnantajien palveluksessa oleviin työntekijöihin. Järjestäytymättömän työnantajan on noudatettava yleissitovan työehtosopimuksen määräyksiä. Erityinen lautakunta vahvistaa päätöksellään, mitkä työehtosopimukset ovat yleissitovia (Työsuojaus Suomessa 2006).

Yleissitova työehtosopimus velvoittaa myös lähetettyjen työntekijöiden työnantajaa. Lähetetyllä työntekijällä tarkoitetaan ulkomaisen yrityksen Suomeen rajoitetuksi ajaksi lähettämää työntekijää. Lähetettyjä työntekijöitä ovat myös ulkomaisen vuokratyötä välittävän yrityksen työntekijät ja Suomessa ilman kiinteää toimipaikkaa toimivan aliurakoitsijan tai muun yrityksen palveluksessa olevat työntekijät (Eskola, Alvesalo 2010, 5). Lähetetyistä työntekijöistä annetussa laissa (9.12.1999/1146) säädetään vähimmäispalkasta. Lähetetyn työntekijän vähimmäispalkkana pidetään työsopimuslaissa tarkoitetun yleissitovan työehtosopimuksen perusteella määräytyvää vastiketta. Työnantajan on noudatettava vähintään valtakunnallisen, asianomaisella alalla edustavana pidettävän työehtosopimuksen (yleissitovan työehtosopimuksen) määräyksiä työsuhteen ehdoista ja työoloista, jotka koskevat työntekijän tekemää tai siihen lähinnä rinnastettavaa työtä. Työsopimuksen ehto on mitätön, jos se on ristiriidassa yleissitovan työehtosopimuksen vastaavan määräyksen kanssa ja sen sijasta on noudatettava yleissitovan työehtosopimuksen määräyksiä. Lähetettyjen työntekijöiden työsuhteissa täytyy noudattaa myös yleissitovien työehtosopimusten työaikaa, vuosilomaa ja työturvallisuutta koskevat määräykset (Työ- ja elinkeinotoimisto 2010).

Rakennusliitto ry ja Rakennusteollisuus RT ry:n toimialaliitot solmivat kahdeksan yleissitovaa työehtosopimusta. Sopimukset tehdään talonrakennukseen, rakennustuoteteollisuuteen, maa- ja vesirakennukseen, maalaukseen, talotekniikkaan, asfalttialalle, vedeneristysalalle ja lattianpäällystysalalle. Lisäksi on vielä Rakennusliitto ry ja Koneurakoitsijaliiton tekemä sopimus maarakennusosalalle. Rakennusteollisuuden liittojen sopimusaloilla työskentelee lähes 80 000 työntekijää. Suurimmat Rakennusliiton ammattiryhmät ovat kirvesmiehet, talonrakennustyöntekijät, tuoteteollisuuden työntekijät, putkimiehet, maalarit, maarakennuskoneiden kuljettajat ja muurarit (Rakennusliitto 2010).

7.3 Ongelmat sovellettavan työehtosopimuksen selvityksessä

Rakennusliitto ry:n ja Rakennusteollisuus RT ry:n toimialaliittojen solmimat kahdeksan yleissitovaa työehtosopimusta kattavat suuren osan rakennustyömailla tehtävästä työstä. Rakennustyömaalla tehdään kuitenkin erikoisosaamista vaativaa työtä, johon edellä mainittuja yleissitovia työehtosopimuksia ei sovelleta. Esimerkki tällaisesta on lukitus- ja heloitusala, jolla ei

ole yleistä voimassa olevaa työehtosopimusta (Kulla 2009, 53). Turvaykköset Oy ilmoittaa RALA:n sivuilla työehtosopimuksesta seuraavasti ”Lukitusosalle ei ole yleissitovaa työehtosopimusta. Noudatamme Suomen työ- ja sosiaalilainsäädännön määräyksiä. Ei työehtosopimusta” (RALA 2010). Mikäli tilaajalla on tilaajavastuulain mukainen selvitysvelvollisuus tehdesään alihankintasopimuksen lukituksesta, tilaaja on velvollinen selvittämään sopimuskumppanin työhön käyttämät keskeiset työehdot.

Rakennustyömailla tehtävässä siivoustyössä on tilaajavastuutarkastuksien yhteydessä havaittu sovellettavaksi työehtosopimukseksi sekä rakennusalan- että kiinteistöpalvelualan työehtosopimusta. Rakennusliitto ry:n tulkinta on, että rakennustyömaalla tehtävän rakennussiivoustyön tulee noudattaa rakennusalan työehtosopimusta. Kuitenkin loppusiivouksessa noudatettava työehtosopimus voi olla kiinteistöpalvelualan työehtosopimus. Huomattava on, että pienin palkka kiinteistöpalvelualalla on 7,95 euroa (Palvelualojen ammattiliitto PAM ry 2010), kun taas rakennusalan työehtosopimuksen pienin palkka on 9,04 euroa (Rakennusliitto 2010). Etu noudatettaessa kiinteistöalan työehtosopimusta rakennusalan työehtosopimuksen sijasta on työnantajalle huomattava.

Rakennusteollisuus RT ry:een rekisteröityneet työnantajat ovat viestittäneet järjestölleen seuraavia ongelmia sopimuskumppanin soveltaman työehtosopimuksen selvittämisessä. Alihankintasopimuksessa jää mainitsematta yksilöidysti sopimuskumppanin noudattama työehtosopimus. Valvovan viranomaisen sekä myös hallinto-oikeuden tulkinta on ollut, että pitää olla mainittuna yksilöidysti, mitä työehtosopimusta noudatetaan. Erityisesti ulkomaalaisten alirakentajien kohdalla jää helposti sopimuksesta pois yksilöity sovellettava työehtosopimus, koska ulkomaalaiset yrittäjät/yritykset eivät tunne niin hyvin työehtosopimusjärjestelmää, saati sitten jos sopimuksessa lukee, että noudatetaan jotain työehtosopimusta, niin sen noudattaminen käytännössä on vielä harvinaisempaa (Wartiovaara 9.8.2010).

Ongelmaksi on koettu myös se, mikä on riittävä selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta. Riittääkö mahdollisesti suullinen ilmoitus, merkintä tarjousasiakirjoissa vai onko välttämätöntä saada toimitusjohtajan allekirjoittama selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta. Tilaajan on vaikea välillä tietää mitä työehtosopimusta kyseisessä työssä pitäisi noudattaa. Isoissa yrityksissä voi olla käytössä useita eri työehtosopimuksia, ja tilaajavastuulain selvitysvelvollisuuden helpottamiseksi luodut sähköiset järjestelmät eivät voi tietää, mitä työehtosopimusta kuhunkin urakka- tai vuokratyösopimukseen sovelletaan. Sillä seikalla, että tilaaja vaatii selvityksen työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta, ei ole Mattilan mielestä mitään tekemistä harmaan talouden torjunnan kanssa ainakaan rakennusosalalla. Se ei estä alipalkkojen maksua tms. vedätyistä lainkaan. Useilla aloilla on jopa itsestään selvää, että noudatetaan yleissitovia työehtosopimuksia. Mattila epäilee sovellettavan työehtosopimuksen selvittämisen

tarpeellisuutta ylipäättään. Sovellettavan työehtosopimuksen selvittäminen jää irralliseksi muihin selvityksiin verrattuna (Matti 6.8.2010).

Rakennusliitto ry:ssä koetaan, että selvitys sovellettavasta työehtosopimuksesta ei sinänsä vielä ole kovin paljon, koska kukaan ei valvo, noudatetaanko kyseistä työehtosopimusta. Eri-tyisesti ulkomaille rekisteröidyt yritykset elävät ihan omaa elämäänsä eivätkä välitä mistään mitään ilman Rakennusliiton saartouhkaa. Suomalaiset pääurakoitsijat menevät Rakennusliitto ry:n mukaan riman yli siitä mistä se on matalin, eli vaativat vain niukimmat selvitykset. Tilaajat hyötyvät siitä, että alihankkija ei noudata lakia ja työehtosopimuksia, koska se vähentää alihankinnan hintaa (Suokas 9.8.2010).

Tilaajavastuutarkastajien työssään kokemat ongelmat ovat pitkälti samoja kuin mitä Rakennusliitto ry ja Rakennusteollisuus RT ry viestittävät. Ongelmat sovellettavan työehtosopimuksen selvityksessä liittyvät lähinnä ulkomaalaisiin yrityksiin. Tilaajavastuutarkastajat ovat myös huomanneet, että monesti selvityksen antaneella yrityksellä ei ole edes käsitystä minkä selvityksen he ovat antaneet ja mitä selvitys pitää sisällään. Annetun selvityksen luonne on ongelmallinen, mikäli sopimuskumppanilla ei ole aikomustakaan noudattaa selvityksessä ilmoittamaansa työehtosopimusta. Tilaaja on kuitenkin hoitanut tilaajavastuulain mukaisen selvitysvastuunsa lain kyseisen kohdan osalta saadessaan selvityksen, noudattipa sopimuskumppani sitä tai ei. Kuvio 1:n (sivu 39) mukaan v. 2009 tarkastetuista sopimuksista selvityksessä sovellettavasta työehtosopimuksesta on esiintynyt eniten puutteita. Tämä voi kertoa tilaajien välinpitämättömyydestä hankkia kyseistä selvitystä, sitä ei vaan pidetä tärkeänä. Keinot valvoa työehtosopimuksen noudattamista, vaikka tilaaja pitäisikin selvitystä tärkeänä, on tilaajalla kuitenkin vähäiset. Työntekijän ja työnantajan keskinäinen sopimus ei kuulu tilaajalle. Tilaajan ja sopimuskumppanin välisen sopimuksen tason pitää olla kuitenkin sellainen, että se mahdollistaa työehtosopimuksen mukaisen palkan maksamisen.

Tekemistäni tarkastuksista totean, että tilaajien esittämät selvitykset sovellettavasta työehtosopimuksesta suomalaisten sopimuskumppanien osalta vaikuttavat luotettavilta. Työnantajaliittoihin järjestäytyneet työnantajat ovat sitoutuneet noudattamaan työehtosopimuksia. Rakennusteollisuus RT ry:een järjestäytyneet rakennusalan työnantajat vastaavat noin 80 prosentista kaikesta talonrakentamisesta (rakennusteollisuus.fi). Rakennusalan työntekijöiden järjestäytymisaste on n. 70 % (Oikarinen 14.9.2010). Tilanne työmailla, joilla on järjestäytyneitä työntekijöitä, on varmasti työehtosopimuksen noudattamisen suhteen myös ulkomaa-laisten työntekijöiden osalta parempi kuin sellaisilla työmailla, joiden kaikki työntekijät sekä työnantaja ovat järjestäytymättömiä. Suomessa toimi v. 2008 125 kpl ulkomaisessa omistuksessa olevaa rakennusalan yritystä, näiden yritysten palveluksessa oli 9,6 % kaikista alan työntekijöistä. Ulkomaisella yrityksellä tarkoitetaan yrityksiä, joiden omistuksesta tai äänivallasta yli 50 % on suoraan tai välillisesti ulkomaisen tahon hallussa (Hirvonen ym. 2010, liite 9).

Varmaa on se, että rakentamisessa ulkomaisessa omistuksessa olevien yritysten määrä on kasvanut edelleen. Tarkastuksilla tulee hyvin usein vastaan Suomeen rekisteröityjä yrityksiä jotka ovat ulkomaisessa omistuksessa, omistajat ovat pääosin virolaisia. Nämä yritykset käyttävät sopimuskumppaneinaan useimmiten virolaisia yrityksiä. Yhdellä tällaisen yrityksen tilaajavastuutarkastuksella tuli esiin sovellettavasta työehtosopimuksesta keskusteltaessa, ettei tilaaja ollut edes tietoinen, että Viroon rekisteröidyn yrityksen tulee soveltaa Suomessa tehtävästä työstä Suomen työehtosopimuksia. Yritys oli harjoittanut yritystoimintaa jo pari vuotta Suomessa ja käyttänyt koko ajan virolaisia alihankkijoita joiden työntekijöille ei oltu maksettu työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Työehtosopimuksen noudattamatta jättäminen voi siis johtua puhtaasti tietämättömyydestä, mutta pääsääntöisesti sillä haetaan kuitenkin kilpailuetua.

7.3.1 Purkava ehto alihankintasopimuksessa

Sovellettavassa työehtosopimuksessa on työehtosopimuksen todellinen noudattaminen sopimuksen mukaisen työn tekemisen aikana luottamuksen varassa. Tilaaja voi sisällyttää alihankintasopimukseen lausekkeen, jonka mukaisesti tilaajalla on oikeus saada nähtäväkseen tositteet työehtosopimuksen mukaisesta palkan maksamisesta. Tarve tositteiden näkemiselle syntyy, kun työntekijöiden taholta tulee viestiä, että palkkoja ei makseta tai että palkat eivät ole työehtosopimuksen mukaisia. Ilmoittajana voi olla tilaajayrityksen työntekijä tai alihankkijan työntekijä. Rakennusliitto on myös aktiivinen taho, mikäli työntekijät ovat viestittäneet liittoon ongelmista. Seuraava esimerkkiteksti on suoraan Keski-Suomen Betonirakenne Oy käyttämästä vakiosopimus pohjasta. Tilaaja velvoittaa tekstissä sopimuskumppaninsa käyttämään samoja ehtoja tämän ketjuttaessa työtä edelleen. Ehdot vaikuttavat tyhjentyviltä ja toimivat varmasti, mikäli niihin paneudutaan sopimuksen tekemisen yhteydessä. Ehtojen teho edellyttää tietysti myös sitä, että mikäli tulee esille seikkoja, jotka eivät ole ehtojen mukaisia, sopimus todella puretaan. Purkavat lausekkeet sopimuksessa eivät saa olla siis korulauseita ja silmänlumetta viranomaisiin päin.

Esimerkki purkavasta ehdosta vakiosopimus pohjassa:

Jos urakoitsijalle tai työvoimaa vuokraavalle yritykselle tulee palvelukseen tälle työmaalle ulkomaalainen työntekijä, jota koskee työntekijän oleskelulupavelvollisuus, urakoitsija on velvollinen esittämään tilaajan vastaavalle työnjohtajalle työntekijän voimassa olevan, kyseistä työtä koskevan työntekijän oleskeluluvan ennen työntekijän tuloa työmaalle ja työn aloittamista, samoin kaikki muutkin vaadittavat todistukset.

Mikäli työmaalla syntyy epäselvyyttä siitä, onko urakoitsija tai työvoimaa vuokraava yritys maksanut palveluksessaan oleville tai olleille työntekijöille yllä sovitun työehtosopimuksen mukaista palkkaa ja noudattanut työehtosopimuksen muitakin määräyksiä, urakoitsija tai

työvoimaa vuokraava yritys on velvollinen esittämään palkan maksusta ja muiden määräysten noudattamisesta asian selvittämiseksi tarvittavat tositteet tilaajan vaatimalla tavalla, eritteilytarkkuudella ja aikavälillä. Urakoitsija sitoutuu käyttämään vain sellaista työvoimaa, joka antaa suostumuksensa tietojen luovuttamiseen tilaajalle.

Mitä edellä on sanottu urakoitsijan omista työntekijöistä, koskee samalla tavoin myös hänen mahdollista työmaalle työskentelemään tulevia alihankkijoitaan. Urakoitsijan tai työvoimaa vuokraavan yrityksen on sisällytettävä myös omiin alihankintasopimuksiinsa, saatuaan ketjutamiseen tilaajan suostumuksen, yllä olevat ketjutuskieltoa, työehtosopimusta, työntekijän oleskelulupaa ja palkan maksamista ym. lainsäädännöllisiä ja yhteiskunnallisia velvoitteita koskevat sopimuslausekkeet.

Mikäli urakoitsija tai työvoimaa vuokraava yritys laiminlyö edellä sanotut velvoitteensa millä tahansa tavalla, esim. seuraavasti:

- ei esitä vastaavalle työnjohtajalle asianmukaista työntekijän oleskelulupaa palveluksessaan olevasta sellaisesta työntekijästä, jolta lupa Suomessa vaaditaan
- ei noudata tällä työmaalla työntekijöidensä työsuhteissa yllä noudatettavaksi mainittua työehtosopimusta
- ketjuttaa urakkaansa ilman tilaajan nimenomaista erillistä lupaa.
- ei esitä asian selvittämiseksi tarpeellisia selvityksiä työntekijöilleen maksamistaan palkoista tai muita tilaajan vaatimia selvityksiä
- ei esitä asian selvittämiseksi tarpeellisia selvityksiä tilaajan erillisellä luvalla sallitun ketjutetun aliurakoitsijansa palkoista tai muista tilaaja vaatimia selvityksiä
- käyttää työvoimaa, joka ei anna suostumustaan mainittujen selvitysten ja tietojen luovuttamiseen tilaajalle
- ei ole sisällyttänyt omiin alihankintasopimuksiinsa yllä mainittua sopimuslauseketta, tai
- on toiminut vääriksi tai vääristellyiksi osoittautuvia todistuksia tai niiden jossakin olennaisessa suhteessa virheellisiä käännöksiä suomeksi tai englanniksi,

niin tilaajalla on oikeus keskeyttää kaikki urakoitsijalle tapahtuva maksuliikenne välittömästi ja purkaa urakkasopimus välittömästi. Urakoitsija vastaa näistä toimista tilaajalle aiheutuvista seurauksista ja on velvollinen korvaamaan niiden aiheuttamat kustannukset täysimääräisesti tilaajalle, rajoittumatta urakkasopimuksen mukaiseen urakkahintaan, mukaan lukien sen vahingon, joka aiheutuu töiden teettämisestä muilla tekijöillä. Näiden lisäksi urakoitsija on velvollinen maksamaan sopimusrikkomuksesta tilaajalle 5000 euron suuruisen sakon lisättynä arvonalisäverolla.

Jos urakoitsija rikkoo tai laiminlyö edellä sanottuja määräyksiä, se katsotaan aina YSE 1998:n ja muiden sopimusehtojen tarkoittamaksi törkeäksi tai tuottamukselliseksi toiminnaksi arvioitaessa esim. viivästysvastuuta, vahingonkorvausvelvollisuutta ja muita tilaajalle aiheutuneista vahingoista seuraavia urakoitsijan vastuita (Keski-Suomen Betonirakenne Oy vakiosopimus pohja).

Tekemissäni tilaajavastuutarkastuksissa tilaaja on käyttänyt hyväkseen sopimuksen purkavaa ehtoa kahdessa sopimuksessa. Toisessa tapauksessa sopimuskumppani ei ollut toimittanut tilaajavastuulain mukaisia selvityksiä. Tilaaja ei ollut hankkinut selvityksiä ennen sopimuksen tekemistä, mutta oli edellyttänyt sopimuksessa selvityksien toimittamista sopimuksen purkamisen uhalla. Tilaaja oli toteuttanut sopimuksen purkamisen. Tilaaja oli toiminut tilaajavastuulain vastaisesti, mutta laiminlyönti katsottiin sopimuksen purkamisen ansiosta vähäiseksi, eikä HE 114/2006 mukaista vahinkoa ollut aiheutunut. Toisessa tapauksessa oli kyse alle työehtosopimuksen maksetuista palkoista.

7.3.2 Työmarkkinajärjestöjen suositus harmaan talouden torjuntaan

Työmarkkinajärjestöt ovat osoittaneet yhteistä tahtoa tekemällä maaliskuussa 2007 harmaan talouden torjuntaa koskevan sopimuksen, jonka tarkoitus on täydentää aikaisemmin voimaan tullutta tilaajavastuulakia ja vakiinnuttaa sopimusmenettelyjä ja määräyksiä. Suositus on oikeastaan ohje siitä, miten tilaaja voi varmistaa, että alihankkijat ja vuokratyötä tarjoavat yritykset täyttävät velvoitteensa. Suositus ottaa kantaa myös ketjuttamiseen, tilaajaa kehoitetaan edellyttämään suositusten toteutumista koko alihankintaketjussa. Tilaajavastuulain vähimmäissisällön lisäksi pitkäkestoisten ja taloudellisesti arvoltaan suurien sopimuksien ollessa kyseessä tilaajan olisi tarpeellista hankkia tarkempia tietoja sopimuskumppanistaan.

Suosituksessa ohjeistetaan ulkomaalaisia sopimuskumppaneita käyttäviä tilaajia sisällyttämään tarjousasiakirjoihin ja sopimusasiakirjoihin mm. edustajan asettamisesta sekä kiinnittämään erityisesti huomioita työntekijöiden tapaturmavakuuttamiseen. Suosituksessa kehoitetaan tilaajaa kirjaamaan sopimukseen sopimuslausekkeen purkuoikeudesta, mikäli sopimuskumppani jättää olennaisilta osin noudattamatta sopimuksessa mainittuja ehtoja tai ei anna selvitystä velvoitteiden täyttämisestä. Tämän suosituksen mukaisesti on mm. Keski-Suomen Betonirakenne Oy laatinut alihankintasopimus pohjansa. Työmarkkinajärjestöjen tekemän suosituksen ovat allekirjoittaneet edustajat SAK:stä, EK:stä, Kunnallisesta työmarkkinlaitoksesta, Suomen Kuntaliitosta ry:stä ja Toimihenkilökeskusjärjestöstä STTK:sta (SAK 2007. Suositus harmaan talouden torjuntaan).

7.3.3 Alihintainen alihankinta- tai vuokratyösopimus

Työsuojeluviranomaisella on TSValL 4 §:n 1 momentin kohdan 2 mukaisesti oikeus saada työnantajalta nähtäväkseen valvonnan kannalta oleelliset asiakirjat. Tällainen asiakirja on myös tilaajavastuulain 5 §:n mukaisten selvitysten lisäksi alihankintasopimus tai tilaus tms. asiakirja, josta voidaan tarkistaa sopimuksen teko aika sekä sopimuksen arvo. Sopimuksesta voidaan selvittää sen mukaan, onko kyseessä kokonaishinta- vai yksikköhintaurakka, työstä perittävä tuntihinta. Alihankintasopimus sisältää yleensä sopimusliitteenä tarjouksen, jossa voi myös olla lisävalaistusta työn tuntihinnoittelusta. Kokonaishintaurakkasopimuksessa on nähtävänä vain urakan arvo. Lisätyöt voivat olla eriteltynä niin, että erittelyssä on määritelty tuntiveloitukset. Tarkastuksen tekevällä tarkastajalla ei voi olla hintavertailutietoa toisiin tarjoihin nähden, joten kokonaishintaurakoissa sopimuksen määrittely alihintaiseksi on lähes mahdotonta. Yksikköhintaurakoista työn arvo on huomattavasti helpompi selvittää. Vuokratyösopimuksissa tuntihinnoittelu on oleellinen tieto ja sen pitäisi olla näkyvillä. Tarkastaja voi myös pyytää nähtäväkseen laskuja, joissa tulee olla eriteltynä mistä lasku koostuu. Tilaaja on velvollinen maksamaan laiminlyöntimaksua, jos tilaaja on tilaajavastuulain 9 §:n 1 momentin kohdan 3 mukaisesti tehnyt sopimuksen, vaikka hänen on täytynyt tietää, että sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarkoitus täyttää sopimuspuolena ja työnantajana lakisääteisiä velvoitteitaan.

Hallituksen esityksessä 114/2006 määritellään tilaajavastuulain 9 §:n 1 momentin kohta 3 seuraavasti ”Momentin 3 kohdan mukaan laiminlyöntimaksu määrättäisiin lisäksi, jos tilaaja on tehnyt laissa tarkoitetun sopimuksen, vaikka hänen on täytynyt tietää, että sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarkoitus täyttää sopimusosapuolena ja työnantajana lakisääteisiä velvoitteitaan. Säännös koskisi lähinnä tapauksia, joissa tilaaja osoittaa selvää ja yleisen elämäkokemuksen mukaan havaittavaa välinpitämättömyyttä siitä, että hänen sopimusosapuolensa ei noudata velvoitteitaan. Edellytyksenä olisi esimerkiksi, että tilaaja on voinut käsittää sopimustarjouksesta, että työtä ei voida tarjotulla hinnalla tehdä sopimuksenmukaisen työtuloksen aikaansaamiseksi siten, että sopimusosapuoli työnantajana huolehtii myös verojen tilittämisestä sekä työnantajan sosiaaliturvamaksujen ja vähimmäispalkkojen maksamisesta kaikille työtuloksen aikaansaamiseen tarvittaville työntekijöille”(HE 114/2006).

Määriteltäessä tuntihintaa työlle yhtenä apuvälineenä tilaajavastuutarkastajalla on rakennusalan työehtosopimuksen palkkataulukko eri palkkaryhmille. Talonrakennus alalla palkkaluokka määräytyy työntekijän taulukko 4:n mukaisesti ammattitaidon mukaan. Rakennusalan työntekijät voivat sijoittua mihin tahansa palkkaryhmään (Taulukko 4).

Palkkaryhmä I	Aloitteleva työntekijä	9,04 €
Palkkaryhmä II	Vähän kokemusta omaava työntekijä	10,30 €
Palkkaryhmä III	Aloitteleva ammattilainen	11,36 €
Palkkaryhmä IV	Ammattilainen	12,63 €
Palkkaryhmä V	Kokenut ammattilainen	13,81 €
Palkkaryhmä VI	Erittäin kokenut ammattilainen	14,84 €

Taulukko 4: Tuntipalkat palkkaryhmittäin (Rakennusalan TES 2010-2012)

Palkkaryhmä I, aloitteleva työntekijä suorittaa töitä, jotka eivät edellytä rakennusalan käytännön kokemusta. Rakennusalan ammatillisessa koulutuksessa olevat henkilöt, jotka myös opiskelun ohessa sekä lomiansa aikana työskentelevät rakennusalan opiskelijat kuuluvat tähän ryhmään.

Palkkaryhmä II, vähän kokemusta omaava työntekijä suorittaa töitä, jotka edellyttävät työskentelyä ja työkokemusta erilaisista rakennuskohteista. Työntekijä suoriutuu ilman jatkuvaa opastusta avustavista töistä, kuten materiaalin siirto-, purkaus-, raivaus- ja suojaustöistä.

Palkkaryhmä III työntekijä suorittaa itsenäisesti vaihtelevia rakennusalan töitä, jotka ovat mm. jonkin ammatin piiriin kuuluvien töiden avustavia töitä tai jonkin ammatin ammattitöitä ilman IV palkkaryhmän ammattilaiselta vaadittavaa ammattitaitoa. Tähän palkkaryhmään kuuluvat aloittelevat ammattimiehet kuten aloittelevat kirvesmiehet, helpohkoja muuraustöitä tekevät muurarit, vähäisiä rappaus- ja laatoitustöitä tekevät sementti- ja laattamiehet, aloittelevat torninosturinkuljettajat ja asentaja-korjausmiehet, aloittelevat rakennusmiehet ja telineasentajat jne.

Palkkaryhmä IV, työntekijä on ammattilainen, joka suorittaa itsenäisesti ja monipuolisesti töitä, jotka kuuluvat jonkin ammatin piiriin, tai suoriutuu itsenäisesti useamman ammatin piiriin kuuluvista töistä, olematta kuitenkaan missään em. ammateissa varsinainen ammattimies. Tähän palkkaryhmään kuuluvat perusammattitaidon omaavat ammattimiehet, kuten kirvesmiehet, muurarit, laattamiehet, sementtimiehet, elementtiasentajat, torninosturinkuljettajat, telineasentajat, kokeneet monipuoliset rakennusmiehet jne..

Palkkaryhmän V työntekijä on kokenut ammattilainen, joka pystyy suorittamaan itsenäisesti ja monipuolisesti töitä, jotka ovat jonkin ammatin vaativia ammattitöitä, tai työntekijä suoriutuu itsenäisesti ja monipuolisesti useamman ammatin piiriin kuuluvista IV palkkaryhmän ammattitaitoa edellyttävistä töistä. Tähän palkkaryhmään kuuluvat vaativat ammattinsa työt

hallitsevat kirvesmiehet, muurarit, laattamiehet, sementtimiehet, elementtiasentajat, torninosturinkuljettajat, telineasentajat, kokeneet monipuoliset rakennusmiehet.

Palkkaryhmän VI erittäin kokenut ammattilainen suorittaa töitä, jotka vaativat erityistä ammatti-, suunnittelu ja soveltamistaitoa ja joihin liittyy suuri vastuu sekä mahdollisesti muiden ammattimiesten työn valvontaa ja ohjausta. Tähän palkkaryhmään kuuluvat vaativimmatkin ammattinsa työt hallitsevat erittäin kokeneet kirvesmiehet, muurarit, laattamiehet, sementtimiehet, elementtiasentajat, torninosturinkuljettajat, telineasentajat, kokeneet monipuoliset rakennusmiehet jne. (Rakennusalan TES 2010-2012).

On täysin mahdotonta, että ammattityötä tekevän rakennusyrityksen kaikki työntekijät sijoituisivat alimpaan palkkaryhmään. Esimerkiksi Keski-Suomen Betonirakenne Oy:n paikallavaluna tehtävällä runko-työmaalla työntekijät jakautuvat eri palkkaryhmiin seuraavasti: 3 harjoittelijaa on I palkkaryhmässä (opiskelijoita), II palkkaryhmässä on yksi työntekijä, III-ryhmässä 2 työntekijää, IV-ryhmässä 7 työntekijää, V-ryhmässä 4 kpl. Tämä on normaali jakauma eri ammattiryhmien välillä. Kyseistä urakkaa teki yhteensä 17 työntekijää (Halonen 7.10.2010).

Rakennusalan sosiaalikulut 1.1.2010 alkaen ovat keskimäärin 68,2 % (ei sisällä työkyvyttömyyseläkemaksua) palkkasummasta (Rakennusteollisuus RT ry). Aloittelevan ammattilaisen työehtosopimuksen mukainen palkka on 11,36 euroa, johon lisätään keskimääräinen sosiaalikulku 7,7 euroa summa on 19,10 euroa. Summassa ei ole yritykselle liiketoimintaan tarvittavia varoja. Edellisen laskelman perusteella esimerkiksi 17 euron tuntilaskutus on aivan liian alhainen että yritys voisi hoitaa lakisääteiset velvoitteensa. Tällaisia sopimuksia, joissa tuntiveloitus on 17 euroa, on esiintynyt viimeisen vuoden aikana tarkastuksilla useampia.

Rakennusliitto ry on viestittänyt julkisuuteen ulkomaalaisten yritysten käyttävän hinnoittelussa usein rakennusalan työehtosopimuksen alinta palkkaryhmää. Noin 10 euron tuntipalkalla laskettuna esimerkkinä olleeseen materiaaleineen tehtävän paikallavalu-urakan työn osuus on 12,6 % kokonaishinnasta. Työkustannusten osuus, silloin kun työntekijöiden jakauma on Keski-Suomen Betonirakenteen esimerkkityömaan mukainen, on 22,3 % kokonaiskustannuksista (Särkelä 6.10.2010). Silloin kun kaikille yrityksen työntekijöille ilmoituksen mukaan maksetaan työehtosopimuksen mukaista minimipalkkaa, puhutaan paitsi siitä, että työntekijöille ei makseta työehtosopimuksen mukaista ammattitaidon vaatimaa palkkaa, myös merkittävästä kilpailuedusta muihin yrityksiin verrattuna.

Vuoden 2010 aikana on lokakuuhun mennessä kolmessa laiminlyöntimaksupäätöksessä ollut yhtenä laiminlyöntimaksun perusteena tilaajavastuulain 9 §:n 1 momentin kohdan 3 mukainen peruste: tilaaja on tehnyt sopimuksen, vaikka hänen on täytynyt tietää, että sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarkoitus täyttää sopimuspuolena ja työnantajana lakisääteisiä velvoit-

teitaan. Kyseessä on ollut nimenomaan alihinnoiteltu sopimus. Lisäksi samalla perusteella olevia laiminlyöntimaksuprosesseja on kesken. Muutos aikaisempiin vuosiin alihinnoiteltujen sopimusten löytyminen tarkastuksissa on lisääntynyt. Tämä johtunee ulkomaalaisten yritysten lisääntyneestä käytöstä alihankinnassa ja vuokratyössä.

7.4 Odotukset tilaajavastuuvallionalta

Rakennusteollisuus RT ry:stä todetaan, että lakia valvova viranomainen ei voi, eikä pysty jo ihan tilaajavastuutarkastajien vähäisen määrän (13 kpl) johdosta, eikä lakikaan sitä suoraan edellyttä, että työehtosopimuksen mukaista palkkausta noudatettaisiin. Tilaajavastuulaki antaisi kuitenkin mahdollisuuden puuttua palkkaukseen sillä perusteella, mikäli tilaajan tulisi ymmärtää / havaita, että aliurakoitsija ei käytännössä aio / voi toteuttaa lain edellyttämiä asioita, voitaisiin katsoa, ettei tilaaja ole täyttänyt velvoitteitaan. Toisin sanoen jos tehdään aliurakkasopimus niin halvalla hinnalla, ettei sillä ole mahdollisuutta edes maksaa työehtosopimuksen mukaista palkkaa työntekijöille, tulisi asiaan puuttua. Valvovan viranomainen pitäisi ottaa Rakennusteollisuus RT ry:n mukaan rohkea askel ja sakottaa tilaajayritystä tilanteessa, jossa tehdään selkeästi alihintainen sopimus. Rakennusteollisuus RT ry:n tietojen mukaan näin ei ole tehty. Käytännön parannusehdotuksia Rakennusteollisuus RT ry ei pysty nimeämään (Wartiovaara 9.8.2010).

Valvova viranomainen on ottanut rohkean askeleen vuonna 2010 puuttuessaan liian halpoihin aliurakkasopimuksiin. Vuoden 2010 aikana tehdyistä laiminlyöntipäätöksessä on kolmessa päätöksessä otettu huomioon alihintainen alihankintasopimus. Kuten 7.3.2 kappaleessa todettiin, alihankintasopimus tulee olla niin laadittu, että siitä pystytään arvioimaan työstä maksettava palkka, ennen kuin pystytään arvioimaan sopimuksen suhdetta esimerkiksi työehtosopimuksen mukaisiin palkkoihin.

Rakennusteollisuudessa toivotaan, että vähät valvontaresurssit käytetään alihankintaketjun loppupään tarkistamiseen, jossa oletettavasti vilppikin pääasiallisesti tapahtuu. Isojen rakennusliikkeiden välisiä sopimuksia sovellettavan työehtosopimuksen osalta on resurssien väärin käyttämistä kun lakia rikkovat jatkavat työtään ketjun loppupäässä (Matti 6.8.2010).

Edelliseen on todettava, että päästäkseen tarkastamaan ketjun loppupäätä, tilaajavastuutarkastajien on tehtävä tarkastus pääurakoitsijan työmaalle selvittääkseen, mitä tarkastettavia yrityksiä alihankintaketjusta löytyy. Tilaaja on selvitysvelvollinen tilaajavastuulain mukaan vain omasta sopimuskumppanistaan. Olisi kuitenkin suotavaa, että isot rakennusliikkeet toimivat vastuullisesti ja vaativat alihankkijansa hyväksyttämään pääurakoitsijalla omat alihankkijansa sekä toimittamaan pääurakoitsijalle tilaajavastuulain mukaiset selvitykset käyttämistään alihankkijoista, vaikka tilaajavastuulaki ei sitä vaadikaan.

Rakennusliitto ry:stä kysymykseen valvonnalle asetetuista odotuksista vastasi henkilö, joka on ollut mukana lakia valmistelevassa työryhmässä. Hän on sitä mieltä, että lain valmistelussa on jouduttu tekemään osapuolien eriävien näkökulmien takia ”vesitetty kompromissi”, eikä valvonnalta ole suuria odotuksia (Suokas 9.8.2010).

7.5 Muutosehdotukset valvontaan tilaajavastuulain osalta

Tilaajavastuutarkastajat kokevat että varsinaista muutospainetta ei lain tähän kohtaan juuri-kaan ole. Tilaajavastuulaki edellyttää, että tilaaja selvittää, onko sen sopimuskumppani hoitanut velvoitteensa sopimushetkeen mennessä eli tarkastelu suuntautuu menneisyyteen (onko sopimuskumppani rekisteröitynyt sinne, minne pitää, maksanut verot ja eläkemaksut eikä ole liiketoimintakiellossa). Poikkeuksen tästä muodostaa E101 / A1-todistukset, jotka suuntautuvat erityisluonteensa vuoksi tulevaisuuteen Suomessa työskentelyn osalta. Jotta sovellettavan työehtosopimuksen selvityksen merkitys vahvistuisi, tulisi selvityksen suuntautua tulevaisuuteen eli tilaajan tulisi valvoa, täyttyvätkö työehtosopimuksen minimiehdot. Tämä taas ei olisi enää lain hengen mukaista, koska laissa nimenomaan on kyse tilaajavastuulain 5 §:n mukaisesti sopimuksen tekemishetkellä olevasta tilaajan selvitysvelvollisuudesta.

Aikaisemmissa tiimin keskusteluissa, jotka koskivat työehtosopimuksen noudattamista, esitettiin seuraavaa - tilanne, jossa saman alan yritykset valvoisivat toistensa palkkoja, ei ole realistinen, koska silloin ollaan yrittämisen ”syvimmän olemuksen alueella” eikä näin radikaali muutos olisi mahdollinen.

Rakennusteollisuus RT ry:stä ei osattu mainita käytännön parannusehdotusta kyseiseen lain kohtaan vaan he korostavat vain lain valvonnan syventämistä nimenomaan koskien alihintaisia sopimuksia.

Rakennusliitto ry:ssä kaivataan lakiin sellaista muutosta, että tilaaja todellisuudessa vastaisi siitä, että alihankkija noudattaa työsuhteissaan työehtosopimusta (Suokas 9.8.2010). Rakennusliitto onkin työsuojeluviranomaisten Olkiluodon ydinvoimalantyyömaalle tekemän tarkastuksen jälkeen ottanut voimakkaasti kantaa lain muuttamisen puolesta. Rakennusliitto yhtyy Vasemmistoliiton tekemään lakialoitteeseen työehtojen valvonnan tiukentamisesta. Lakialoitteen mukaan tilaajan ja pääurakoitsijan tulisi vastata jatkossa yhteisvastuullisesti aliurakoitsijoiden kanssa alihankintaketjun työntekijöiden palkoista, sivukuluista ja ennakcoveroista. Myös vuokratyötä käyttävien tilaajien ja työvoimaa vuokraavien yritysten tulisi huolehtia yhteisvastuullisesti työnantajavelvoitteistaan.

Tilaajavastuutarkastajien yhdessä esittämä parannus, jolla voitaisiin valvoa aikaisempaa paremmin lainmukaisten velvoitteiden hoitamista, olisi tilaajan velvollisuus arvioida sopimuksen

lainmukaisten velvoitteiden mukaista suhdetta. Tilaajalle laissa määrätty velvollisuus olisi askel kohti tosiasiallista vastuuta.

”Tilaajavastuulla on nyt valtavat muutospaineet, Sosiaali- ja terveysministeri Juha Rehula ja työministeri Anni Sinnemäki ovat alkaneet selvittää tilaajavastuulain muutostarpeita”. ”Loputtomat alihankintaketjut mahdollistavat väärinkäytökset. Tilaajavastuulain pitää edellyttää pääurakoitsijalta, että lakia ja työehtosopimuksia noudatetaan alihankintaketjun joka tasolla” SAK:n edunvalvontajohtaja Elomaa muistuttaa Rakennuslehden verkkosivuilla 18.10.2010 julkaistussa uutisessa” (Rakennuslehti 2010).

7.6 Ulkomaalaisen työvoiman valvonta

Ulkomaalaisen työvoiman valvonnalla pyritään siihen, että Suomessa kaikilla työntekijöillä, kansallisuudesta tai etnisestä alkuperästä riippumatta, ovat lailliset työehdot, työajat ja palkat. Lisäksi tarkastuksilla valvotaan lähetetyistä työntekijöistä annetun lain (9.12.1999/1146) noudattamista. Työsuojeluviranomainen valvoo, että ulkomailta Suomeen lähetettyjen tai Suomeen palkattujen ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteissa noudatetaan Suomessa voimassa olevia säädöksiä. Valvottavia asioita ovat työnteko-oikeus, työsuhteen vähimmäisehdot, työturvallisuus, työterveyshuolto ja tapaturmavakuuttaminen. (tyosuojeluhallinto.fi).

Työsuojeluviranomainen antaa havaituista puutteista lievemmissä tapauksissa toimintaohjeita. Toimintaohje annetaan asiasta, jonka tarkastaja on havainnut lainsäädännön vastaiseksi. Toimintaohjeen noudattamatta jättäminen voi johtaa kehotukseen tai työsuojeluviranomaisen velvoittavaan päätökseen. Työsuojeluviranomainen voi määrätä veloitteen tehostamiseksi uhkasakon, teettämis- tai keskeyttämishuon. Kehotus annetaan asiasta, jonka tarkastaja on havainnut lainsäädännön vastaiseksi ja josta aiheutuva vaara tai haitta on vähäistä suurempi. Silloin kun työsuojeluviranomaisella on perusteita epäillä, että on tehty työsuojeluviranomaisen valvottavana olevassa laissa tai rikoslain (39/1889) 47 luvussa rangaistavaksi säädetty teko, työsuojeluviranomaisen velvollisuus on tehdä poliisille ilmoitus. Laiminlyöntimaksun antaminen velvoitteiden hoitamatta jättämisestä olisi huomattava tehokeino valvontaan.

7.7 Rakennusliitto ry:n tekemä valvontatyö

Rakennusliitto ry ja Rakennusteollisuus RT ry ovat sopineet työehtosopimuksen 41 §:ssä, että osallisliittojen asiamiehillä, toimitsijoilla tai muilla niiden nimeämällä edustajilla on oikeus työehtosopimuksen soveltamista koskevissa asioissa käydä työpaikoilla sovittuaan tarkoitukseen sopivasta ajasta paikalla olevan tai muutoin työmaasta vastaavan asianomaisen työnantajan edustajan kanssa. Edellä mainitun pykälän nojalla Rakennusliiton toimitsijat kiertävät työmaita ja valvovat omalta osaltaan työehtosopimuksen noudattamista. Sama pykälä velvoittaa myös Rakennusteollisuus RT:n jäsenliikkeitä valvomaan omia jäsenyrityksiään.

Jos työmaakäynnin yhteydessä imenee, että joltain osin aliurakoinnissa esim. rakennusalan työehtosopimuksen noudattamisessa on puutteita, siitä kerrotaan ensin pääurakoitsijan / tilaajan vastaaville työnjohtajille ja kehoitetaan aliurakoitsijaa korjaamaan puutteet. Pääurakoitsijan työkalu on käytännössä maksuerien jumittamisella saada aliurakoitsija menettelemään työehtosopimuksen edellyttämällä tavalla. Tämä on myös tärkein toimenpide ulkomaisen työvoiman osalta. Nk. saarrot ovat viimeinen toimenpide, ellei sopimuksia noudateta (Rakennusliitto ry). Saarto on mielenosoitus- ja tukilakon kaltainen työtaistelutoimenpide, jossa muiden yritysten työntekijät kieltäytyvät työskentelemästä saarron alaisen yrityksen kanssa. Rakennusliitto ry:n sivuilla on lista saartoon asetetuista yrityksistä.

7.8 Johtopäätökset

Tilaajavastuutarkastajien on syytä edelleen tarkastuksilla korostaa tilaajille mikä on tilaajavastuulain 5 §:n 1 momentin kohdan 5 mukainen selvitys sopimuskumppanin soveltamasta työehtosopimuksesta, koska Rakennusteollisuus RT ry:n jäseniltään saamaan viestin mukaan epätietoisuutta on edelleen. Ulkomaalaisten yritysten osalta tilaajan antama tieto sopimuskumppanille sopimusta tehtäessä on tärkeä osa oikean selvityksen saamista. Tilaajan on vaadittava, että sopimuskumppani soveltaa alalla voimassa olevaa työehtosopimusta ja esittää sen mukaisen selvityksen.

Työntekijöiden osuutta ei voi väheksyä työehtosopimuksien noudattamisen valvonnassa. Tilaajavastuulain 6 §:n mukaan henkilöstön edustajilla on tiedonsaantioikeus vuokratyöstä tai ali-hankinnasta tehdystä sopimuksesta. Työnantajan on kerrottava käytettävän työvoiman määrä, yrityksen yksilöintitiedot, työkohde, työtehtävät, sopimuksen kesto ja sovellettava työehtosopimus tai keskeiset työehdot. Lisäksi tilanteissa joissa syntyy erimielisyyttä tai epäselvyyttä vuokratyöntekijän palkasta tai työsuhteeseen liittyvien lakien tai sopimusten soveltamisesta henkilöstön edustajilla on vuokratyöntekijän valtuutuksella oikeus saada vuokrayritykseltä ja käyttäjäyritykseltä kaikki asian selvittämiseksi tarvittavat tiedot. Käyttäjäyrityksen henkilöstön edustajalla olisi myös oikeus edustaa vuokratyöntekijää tämän asiassa. Työntekijät eivät ole tarpeeksi tietoisia tästä oikeudesta. Tietysti asioiden hoito vaatii avoimuutta ja yhteishenkeä työntekijöiden keskuudessa sekä myös rohkeutta. Työntekijät ovat tärkeässä roolissa myös havaitsemiensa epäkohtien ilmoittamisessa edunvalvontajärjestönsä.

Tilaajan tekemän sopimuksen arvon ja sopimuksen sisällön selvittäminen on ainoa todellinen keino millä työsuojeluviranomainen pystyy jotenkin valvomaan työehtosopimuksien noudattamista. Tilaajavastuulain 9 §:n 1 mom. 3 kohta mahdollistaa laiminlyöntimaksun määräämisen tilaajalle tilanteessa jossa tilaaja on tehnyt sopimuksen, vaikka hänen on täytynyt tietää, että sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarkoitus täyttää sopimuspuolena ja työnantajana

lakisääteisiä velvoitteitaan. Sopimuksen sisällön selvittämiseen liittyy aikaisemmin työssäni kohdassa 7.3.3 läpikäymät ongelmat. Tämä tilaajavastuulain mahdollistama valvontatapa on varmasti sellainen mihin tarkastuksilla tullaan jatkossakin kiinnittämään erityisesti huomiota.

Rakennusliitto ry toimii jäsenistönsä edunvalvojana ja järjestössä ollaan aika tuskastuneita vallitsevaan tilanteeseen työehtosopimuksien noudattamisessa. Varmasti jäsenistön kouluttaminen ja tiedottaminen työehtosopimuksissa sovitusta ehdoista on yksi keino vaikuttaa. Ulkomaalaiset työntekijät ovat todellinen ongelma. He suostuvat tekemään töitä alle työehtosopimusten määräämillä palkoilla. He eivät halua olla tekemisissä suomalaisten työntekijöiden kanssa vaan linnoittautuvat työmailla omiksi porukoikseen. Työnantajat käyttävät tilanetta hyväkseen. Ulkomaalaisten työntekijöiden osuus alkaa olla työmailla niin suuri, että Rakennusliitto ry:n vahvimman asean eli saartotoimenpiteiden vaikutus voi menettää merkityksensä.

Rakennusteollisuus RT ry edellyttää, että jäsenyritykset noudattavat solmittuja työehtosopimuksia. Näin varmasti onkin kun maksetaan omille työntekijöille palkkoja, mutta hyvin suuri osa työstä teetetään alihankintana ja vuokratyöntekijöillä. Silloin ollaan tilaajavastuulain vaatiman selvityksen varassa. Rakennusteollisuus RT ry:ssä ei koeta selvitystä sopimuskumppanin soveltamasta työehtosopimuksesta tärkeänä selvityksenä, selvitys on irrallinen muusta selvitysvelvollisuudesta eikä torju harmaata taloutta ja alipalkkausta. Kuitenkin on todettava, että alle työehtosopimuksien maksetut palkat vääristävät kilpailua. Monet Rakennusteollisuus RT ry:n jäsenyritykset kärsivät kilpailun vääristymisestä. Rakennusteollisuus RT ry:lle on kyllä annettava tunnustus vakiosopimus pohjien luomisessa. Alihankintasopimukseen kirjatulla vaatimuksella siitä, että sopimuskumppanin tulee hoitaa lakisääteiset velvoitteensa ja esitettävä velvoitteiden hoitamisesta todistukset, on varmasti merkitys silloin kun sopimukseen on vielä kirjattu purkava ehto, mikäli sopimuskumppani ei toimi sopimuksen mukaisesti.

Kaiken kaikkiaan työehtosopimuksien noudattamisen valvonnassa ollaan monilta osin aseetomia. Tilaajavastuulain tarkoitus on mm. edistää yritysten välistä tasavertaista kilpailua ja työehtojen noudattamista. Laki varmasti edistää työehtojen noudattamista, lisää se ainakin tietoutta työehtosopimuksien olemassa olost, mutta tilaajavastuulaki ei anna työkaluja työehtojen noudattamisen valvontaan. Varsinaisen valvonnan toteutuminen koetaankin ongelmalliseksi joka taholla, sekä työnantajan ja työntekijöiden edustajat että valvova viranomainen eivät osaa mainita korjaavia toimia tilaajavastuulakiin.

8 Loppuyhteenveto

ESAVI:n työsuojelun vastuualue (Uudenmaan työsuojelupiirin 31.12.2009 saakka) on tehnyt tilaajavastuulain voimaan tultua vaikuttavaa työtä saadessaan uuden täysin erityyppisen valvontatoiminnan käyntiin. Tilaajavastuutiimin alueen johdon kanssa ja ministeriön ohjaamana luomat valvontakäytännöt ovat toimivat ja valvonta kattaa vähistä resursseista huolimatta koko maan. Tarkastuksien kohdennus on onnistunut laiminlyöntimaksumäärästä päätellen.

Ongelmaan työehtosopimuksen noudattamisen valvonnassa tilaajavastuulaille on nykyisessä muodossa vähän keinoja. Tilaajavastuulaki ei nykyisellään edellytä tilaajalta syvällistä tietämistä sopimuskumppanin työehtosopimuksen ehtojen noudattamisesta. Tilaaja on hoitanut selvitysvelvollisuutensa pyydettyään sopimuskumppaniltaan tämän itsensä kirjoittaman selvityksen noudattamastaan työehtosopimuksesta. Laki ei velvoita tilaajaa valvomaan noudattaako sopimuskumppani ilmoittamaansa työehtosopimusta.

Ulkomaalaisten työntekijöiden ja alihankkijoiden käytön voimakas lisääntyminen on aiheuttanut voimakkaasti kasvavan ongelman työehtojen noudattamisessa. Näiden työntekijöiden tietoisuus oikeuksistaan on heikko. Halvalla työskentelevät ulkomaalaiset aiheuttavat painetta työmarkkinoilla ja huonontavat kantaväestön työehtoja ja vievät työpaikkoja suomalaisilta sekä aiheuttavat suomalaisten kotimaista työvoimaa käyttävien yrityksen ajautumisen taloudelliseen ahdinkoon.

Yhteisten pelisääntöjen noudattaminen yhteiskuntarauhan kannalta on tärkeää. Lain tarkoituksena on edistää yritysten välistä tasavertaista kilpailua ja työehtojen noudattamista. Työehtosopimuksen noudattamatta jättäminen on suurimpia kilpailun vääristäjiä. Työntekijöistä aiheutuvat kustannukset ovat merkittävä osa kokonaiskustannuksista työvoimavaltaisilla aloilla. Yritykset, jotka hoitavat lakisääteiset velvollisuutensa eivät tule pärjäämään, mikäli harmaata taloutta ei saada kuriin. Tilanne on mennyt siihen, että yritykset jotka tähän asti ovat hoitaneet lakisääteiset velvoitteensa, ovat tienhaarassa. Vaihtoehtoina on lähteä mukaan pimeään ja alipalkatun työn teettämiseen sekä verojen kiertoon, toinen vaihtoehto on lopettaa, mikäli tilanteeseen ei saada muutosta. Tässä yhteiskunnassa on arvokeskustelun aika, hyväksytäänkö vallitseva tilanne ja jatketaan samaan malliin vai pyritäänkö tosiaan luomaan yrityksille tasavertainen kilpailutilanne lainsäädännön ja valvonnan avulla.

Aloittaessani tämän opinnäytetyön kirjoittamisen keväällä 2010 tilaajavastuulakia kohtaan ei esitetty juurikaan muutospaineita. Tämän puolen vuoden aikana on tapahtunut merkittävä muutos. Tilaajavastuuvalvontaa on kritisoitu työ sopimusehtojen valvonnan osalta, etenkin ammattijärjestöjen taholta. Nyt on oivallettu, mitkä ovat tilaajavastuulain antamat mahdollisuudet todellisuudessa valvoa työehtosopimuksien noudattamista. Sopimuskumppanin itsensä

antama yksilöity selvitys soveltamastaan työehtosopimuksesta katsotaan tilaajavastuulain mukaiseksi riittäväksi selvitykseksi. Lähestyvät vaalit antaa päättäjille intoa tarttua tämän kaltaisiin ongelmiin, harmaa talous ja valtavat menetetyt euromäärät valtion kassasta ovat kansan huomiota herättävä aihe. On mielenkiintoista nähdä mitä ehdotettavat muutokset tulevat olemaan. Tilaajavastuulain tarkoituksen toteutumisessa ollaan jälleen lähtötilanteessa. Riittääkö lain tarkoitukseksi edelleen edistää työehtosopimusten noudattamista vai valvo- taanko tilaajavastuulain avulla todella työehtosopimuksen noudattamista? Muutoksien pitää olla sellaisia, että niitä on myös mahdollista valvoa ja työsuojeluviranomaisen toimivallan pitää olla riittävä valvonnan toteuttamiseen.

Lähdeluettelo

Eskola, K., Alvesalo, A. 2010. Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset - poliisin tutkimat tapaukset. Helsinki: Työterveyslaitos
 Alvesalo, A., Hakamo, T. 2009. Valvontaa ja vastuuta ulkopuolisen työvoiman käyttöön. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö
 Hirvonen, M., Lith, P., Walden, R. 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu
 Kulla, O. 2009. Käänteinen arvonlisäveroitus rakennustoimialan näkökulmasta. Lappeenrannan teknillinen yliopisto
 Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Työsuojaus Suomessa.
 Tulopoliittinen sopimus vuosille 2005-2007

Sähköiset lähteet

TEM 2006. Lainmukaisen palvelusuhteen ehtojen noudattamista ja yritysten tasavertaista kilpailuasemaa selvittäneen työryhmän (Ulteva 2) muistio. Tulostettu 8.12.2009.
http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/05_tiedotteet/00_2006/2006-03-10-01/index.jsp
 TEM 2010. Työ- ja elinkeinoministeriön tehtävät. Viitattu 2.8.2010. www.tem.fi
 STM 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön tehtävät. Viitattu 2.8.2010. www.stm.fi
 Verohallinto 2010. Ennakkoperintärekisteri. Viitattu 1.8.2010. www.vero.fi
 Patentti- ja rekisterihallitus 2010. Kaupparekisteri. Viitattu 1.8.2010. www.prh.fi
 Tilastokeskus. Näin ulkomaalaisia työntekijöitä ja yrityksiä verotetaan. Viitattu 20.9.2010.
http://www.stat.fi/tup/tietoaika/tilaajat/ta_06_05_ulkom_alv.html
 SAK 2004. Tilaajavastuulle tienviitat. Viitattu 15.10.2010.
<http://www.sak.fi/suomi/ajankohtaista.jsp?lang=fi&location1=1&id=30133>
 SAK 2007. Harmaan talouden torjuntaa koskeva suositus. Viitattu 1.11.2010
<http://www.sak.fi/suomi/ajankohtaista.jsp?lang=fi&location1=1&id=32088>
 EK 2006. Tilaajan selvitysvelvollisuudesta yksimielinen esitys. Viitattu 15.10.2010.
http://www.ek.fi/www/fi/tiedotteet/index.php?we_objectID=6672
 Eduskunta 2006. Täysistunnon pöytäkirja PTK 120/2006. Viitattu 8.8.2010.
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_120_2006_ke_p_4.shtml
 MEK 2010. Rajatilahaastattelututkimus. Viitattu 16.9.2010
[p://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(pages\)/Rajahaastattelututkimus_osa_23?opendocument&ind=W5/mekfi/index.nsf&np=F-30.10](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(pages)/Rajahaastattelututkimus_osa_23?opendocument&ind=W5/mekfi/index.nsf&np=F-30.10)
 YLE 2010. Uutiset 30.9.2010. Viitattu 30.9.2010.
http://yle.fi/alueet/satakunta/2010/09/tyosuojeluviranomaisia_ei_paastetty_olkiluodon_tyomaalle_2021572.html
 Työ- ja elinkeinotoimisto 2010. Lähetetyt työntekijät. Viitattu 15.8.2010.
http://www.mol.fi/mol/fi/02_tyosuhteet_ja_lait/0111_lahetetyt_tyontekijat/index.jsp
 Rakennusliitto ry 2010. Työehtosopimus 2010 - 2012. Viitattu 15.8.2010.
http://www.rakennusliitto.fi/@Bin/3347474/RAK_TES_2010_www.pdf
 Valtioneuvoston hankerekisteri 2010. TM015:00/2004. Viitattu 15.8.2010.
http://www.hare.vn.fi/mHankePerusSelaus.asp?h_iID=9432&tVNo=1&sTyp=Selaus
 Palvelualojen ammattiliitto PAM ry 2010. Palkkataulukot. Viitattu 15.8.2010.
<http://www.pam.fi/fi/tyo/palkat/Palkkataulukot/Kiinteistopalvelualanpalkat1.5.2010-31.12.pdf>
 Rakentamisen Laaty ry. Tietoa RALA:sta. Viitattu 25.9.2010. <http://www.rala.fi/>
 Rakennuslehti 2010. Juha Rehula ja Anni Sinnemäki selvittävät tilaajavastuulain muutostarpeita. Viitattu 20.10.2010. <http://www.rakennuslehti.fi/uutiset/talous/22865.html>
 Ilmarinen 2010. YEL-vakuutus. Viitattu 6.1.2010.
http://www.ilmarinen.fi/Production/fi/tietopankki/02_yrittajan_yel/index.jsp

Taulukot:

Taulukko 1: Esimerkki käännetyistä verovelvollisuudesta (yleisohje arvonnäköveron kirjaamisesta Edilex)

Taulukko 2: Vuoden 2009 tarkastukset hankkeittain (Tiimin peruskirja 2010)

Taulukko 3: Hallinto-oikeuden päätökset tilanne 20.10.2010 (Päätöksien seuranta-tilausta 2010)

Taulukko 4: Tuntipalkat palkkaryhmittäin (Rakennusalan TES 2010-2012)

Kuviot:

Kuvio 1: Havaittujen puutteiden jakautuminen selvityselvöllisyyskohtittain (3302 kpl) (Hietaranta. Luentoaineisto 2010)

Haastattelut:

Halonen Matti, vastaava mestari, Keski-Suomen Betonirakenne Oy 7.10.2010

Mattila Paavo, asiamies, Rakennusteollisuus RT ry 6.8.2010

Oikarinen Vilppu, aluepäällikkö, Rakennusliitto ry Uudenmaan aluetuimisto 14.9.2010

Suokas Kyösti, II puheenjohtaja, Rakennusliitto ry 9.8.2010

Särkelä Simo, työpäällikkö, Keski-Suomen Betonirakenne Oy 6.10.2010

Wartiovaara Ville, asiamies, Rakennusteollisuus RT ry 9.8.2010